

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Lemmi Leola

Lapselaste tähendus vanavanemate elus perekonna funktsioonide vaates

Magistritöö

Juhendaja: Dagmar Kutsar, PhD

Tartu 2021

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Lemmi Leola

(allkirjastatud digitaalselt)

24. mai 2021

ABSTRACT

„The significance of grandchildren in grandparents’ lives from the perspective of family functions“

In Estonia, most households with children consist of two generations – nuclear families where parent(s) and child(ren) live together. Grandparents live separately from their grandchildren. Childhood memories have illustrated the important role that grandparents play in their grandchildren’s lives, but as far as I know the role of grandchildren in grandparents’ lives has not been researched. The aim of this Master’s thesis is to examine the experiences of grandparents in terms of their relationships with their grandchildren in the framework of traditional family functions. During the research stage, I sought answers to the following questions: How has the birth of grandchildren changed the lives of grandparents; how do grandparents describe the role of grandchildren in their lives; how do they feel about their role as a grandparent in their grandchildren’s lives? The research is based on semi-structured interviews with seven grandparents.

The analysis shows that the birth of grandchildren is an important event in grandparents’ lives, which leads them to enter a new phase of life. It demonstrates that grandchildren are a source of joy for grandparents; they enjoy spending time with their grandchildren and miss them if they do not see them. As a grandparent, they help take care of the grandchild when necessary, participate in a variety of activities with them and learn and grow together.

I found many similarities in the significance of being a grandparent when compared to the traditional family functions. The joy of spending time with the grandchild and taking care of them alludes to the nuclear family’s recreational and caring function. The joint activities represent the educational and socialisation functions. Helping grandparents with their housework depicts fulfilment of the economic function. In conclusion, the generational expansions of family functions from nuclear family to grandparents play a significant role in society because they pass

on the skills, knowledge, values and norms of the older generation to the younger. Socialising with their grandchildren is both recreational and therapeutic for grandparents; it helps them learn and grow as individuals.

Keywords: grandchild, grandparent, nuclear family, family functions.

SISUKORD

ABSTRACT.....	3
SISSEJUHATUS	7
1. ÜLEVAADE TEEMAST KIRJANDUSE PÕHJAL	9
1.1 Perekond funktsionalistlikus vaates.....	9
1.2 Vanavanemad ja lapselapsed	13
1.3 Probleemipüstitus	17
2. UURIMUSE METOODIKA	19
2.1 Uurimuse metodoloogiline lähtekoht.....	19
2.2 Uurimuses osalejad	19
2.3 Andmekogumine	20
2.4 Uurimuse käik	20
2.5 Analüüsi meetod.....	21
2.6 Eetilised probleemid ja eneserefleksioon.....	22
3. ANALÜÜS	25
3.1 Vanavanemaks saamine kui elumuutus	25
3.2 Tegevused lapselastega	29
3.2.1 Hooldamine ja lapsehoid	31
3.2.2 Õppimine ja areng	34
3.2.3 Meelelahutus ja ühiselt veedetud vaba aeg	37
3.3 Muutused ajajoonel	39
3.3.1 Suhete muutumine seoses laste vanusega	39
3.3.2 Lähedussuhe lapselastega	41
3.4 Vanavanemaks olemise ressursid ja väljakutsed tänapäeval.....	41
3.4.1 Traditsioonid	42
3.4.2 Vanavanem ja tööturg.....	43
3.4.3 Digimaailma mõjud	44
3.4.4 Koroonamõju suhetele	45
3.5 Vanavanemate käsitus suhetest.....	48
3.5.1 Vanavanem lapselapse õpetajana.....	49
3.5.2 Lapselapse mõju vanavanematele.....	52

4. ARUTELU	55
4.1 Vanavanemad täidavad ülesandeid lapselaste suhtes	55
4.2 Lapselapsed täidavad ülesandeid vanavanemate suhtes	58
KOKKUVÕTE	60
KASUTATUD KIRJANDUS	61
LISAD	64

SISSEJUHATUS

Eestis elab 2020. aasta seisuga 155 tuhat lastega leibkonda, mis moodustab umbes neljandiku kõikidest leibkondadest (Sarv jt, 2021). Statistikaameti andmetel on enamus lastega leibkondadest kahe põlvkonnaga pered, st koosnevad lapsest/lastest ja vanemast/vanematest. Eestile on iseloomulik, et vanavanemad elavad lapselastest eraldi.

Rahvusvahelise laste subjektiivse heaolu uuringu Childrens Worlds 2018. aasta andmetel elab 17% 10-12 aastastest lastest oma peres, kuhu kuulub ka vähemalt üks vanavanem. See protsent varieerub laial skaalal. Näiteks Albaanias on see 50 ja Soomes ning Norras jääb vaid 1-2% piiresse (Rees, Savahl, Lee jt, 2020).

Tartu Ülikooli lapsepõlve uuringu kursuse tudengid on kirjutanud lapsepõlvemälestusi, mille on kokku kogunud ja käsikirjaks toimetanud kursust läbiviinud TÜ ühiskonnateaduste instituudi kaasprofessor Dagmar Kutsar aastatel 2013-2020. Jutustused olid järgnevatel teemadel: minu lapsepõlve mängud (2018); minu lapsepõlve rõõm ja kurbus (2020); kas mul oli õigus(t) (2013); minu lapsepõlve õnn ja õnnetus (2015); minu lapsepõlve mure ja rõõm (2019) ning minu lapsepõlve ettevõtmised (2014). Kuue aasta kogumikud sisaldasid 222 erinevat lugu, millest 84-s oli juttu vanavanematest kui eriliselt tähtsatest inimestest lastelaste elus. Toon mõned näited. *Ma olen alati mõelnud, et minu lapsepõlv oli musternäidis sellest, milline üks lapsepõlv olema peab – suved veetsin vanavanemate juures (2013). Mäletan, et veetsin oma elu esimesed kuus aastat väga suures osas vanavanemate juures (2015). Kuna mul sõpru lapsepõlves palju ei olnud, siis kirjutan oma mängudest, mida mängisin vanaema juures. Minu lapsepõlv möödus vanaema juures talus (2018). Vanaema juures olemisest on mul helged mälestused (2020).* Meenutades oma lapsepõlve, toovad noored täiskasvanud välja olulise tegelasena oma vanavanema, kes neid hoidis, valvas, armastas; kellel oli nende jaoks aega; kes neid õpetasid. Need teemad loovad mõttes paralleeli perekonnafunktsioonide käsitlemisega varasemates perekonnauuringutes. Nimelt George Murdock (Reiss, 1965) ja Talcott Parsons, kes on funktsionalistliku perekonnakäsitluse esindajad, tõid välja tuumperekonna (vanemad ja nende lapsed) mõiste ja rõhutasid perekonna

kui ühiskonna põhilise ehituskivi sotsiaalset tähtsust, nimetades funktsioone, mida perekond täidab. Ühelt poolt puudutab see ühiskonna füüsilist ja sotsiaalset taastootmist (sh noore põlvkonna arendamist ja kasvatamist), teiselt poolt oma liikmete igakülgset toetamist. Sellest mõtteparalleelist tulenevalt mõistsin, et vanavanemad täidavad samuti tuumperekonna teatud ülesandeid: lastelaste tagasivaatelises käsituses räägivad nad nii vanavanemate poolsest hoole pakkumisest kui ka emotsionaalse toe saamisest. Samas pole aga teada, millisena näevad vanavanemad, elades lastelastest eraldi, oma rolli lastelastega suhtlemisel. Milline on vanavanemate roll perefunktsioonide täitmisel, ning kuivõrd toimub perefunktsioonide laienemine tuumperekonnalt vanavanematele. Selgus, et sellisest vaatenurgast on küll leida välismaiseid kirjandusallikaid, kuid ma ei leidnud vastavaid uurimusi Eesti kontekstis. Seega seadsin käesoleva uurimuse eesmärgiks saada ülevaade vanavanemate kogemustest suhtlemisel lastelastega perekonnafunktsioonide raamistikus.

Uurimuse viisin läbi, kasutades kvalitatiivset metodoloogiat. Uurimus põhineb poolstruktureeritud intervjuudel seitsme vanavanemaga. Intervjuud viisin läbi 2021. aasta kevadtalvel näost-näku vestlusena. Magistritöö koosneb neljast osast. Esimeses osas annan ülevaate teemast kirjandus põhjal, teises peatükis esitan uurimuse metoodika, kolmandas esitlen intervjuude analüüsi tulemused, mille järgselt töö neljandas osas nende üle arutlen. Töö lõpeb kokkuvõttega.

Täna enda juhendajat Dagmar Kutsarit, kes oli mulle suureks toeks käesoleva töö koostamisel ja aitas uuritavat teemat mõista. Olen tänulik vanavanematele uurimuses osalemise ja kogemuste jagamise eest. Täna retsensenti Kadri Raidi, kelle kommentaaride toel täiendasin oma tööd.

1. ÜLEVAADE TEEMAST KIRJANDUSE PÕHJAL

1.1 Perekond funktsionalistlikus vaates

Rahvusvaheliselt võrreldava statistika kogumisel perede kohta lähtutakse leibkonna ja tuumperekonna mõistest. Leibkonna moodustavad tavaliselt koos elavad inimesed, kellel on ühine kodune majapidamine (ühine eelarve ja toit), samuti on leibkond üksikult elav inimene. Leibkonna mõiste on lähedane perekonna mõistele, kuid erinevalt perekonnast võib leibkond olla ka üheliikmeline ning sinna võib kuuluda mittesugulasi (Statistikaameti, i.a.). Kui leibkonna võivad moodustada üks või mitu isikut, siis perekond algab kahest leibkonnaliikmest. Eesti ühiskonnas võib kooselu pidada abielusarnaseks ehk siis registreerimata kooselu on kujunenud alternatiiviks abielule nagu selgus Euroopas läbiviidud uuringus (Kasearu, Kutsar, 2011: 307-320). Tuumperekonna moodustavad (Tiit, 2011) paar; paar lapse või lastega; üksikvanem lapse või lastega. Paari võivad moodustada nii sama- kui erisoolised partnerid, kes on omavahel abielus, registreeritud või registreerimata kooselus. Tuumperekonna moodustavad näiteks ka vanavanemad koos lapselastega. Perekonnauurijad (Kutsar ja Raid, 2019) on rahvusvaheliselt leidnud, et perekonnal puudub universaalne määratlus eeskätt selle mõiste mitmetahulisuse tõttu. Perekond ei pruugi piirduda tuumperekonna ega konkreetse leibkonnaga. Samuti võib perekonna subjektiivne liikmelisus muutuda mõne elusündmuse tõttu, kui perre lisandub või sealt arvatakse välja liikmeid.

Funktsionalistliku perekonnakäsitluse kuulsaimateks esindajateks on George Peter Murdock ja Talcott Parsons. Nende ideed levisid möödunud sajandi 1940.-1950. aastatest, kuid olid valdavaks lähtekohaks Eestis ka nõukogude ajal ja hiljemgi (nt Hansson, 2006; 2004b; Kutsar, Tiit, 2002). Nende põhiseisukoht on, et perekond on ühiskonna algühik ning ehitusmaterjal, täites erinevaid ülesandeid ühiskonna ja oma liikmete jaoks. Kutsar ja Tiit (2002: 7) väidavad: “Perekond ja leibkond on aluseks nii ühiskonna elukorraldusele, sh juriidilistele ja eetilistele normidele kui ka ühiskonna ja selle liikmete majanduslikule ja olmelisele toimetulekule“.

Ira Reiss (1965) on teinud ülevaate George Peter Murdocki käsitlusest Murdocki raamatu Social Structure (1949) põhjal. Reiss väidab, et Murdocki perekonnafunktsioonide käsitluse aluseks on tollaegne etnograafiline kirjandus ning eesmärgiks leida perekonna toimimise universaalsed jooned. Murdockile viidates toob Reiss välja perekonna neli universaalset funktsiooni: noorema põlvkonna sotsialiseerimine, majanduslik toimetulek, ühiskonna füüsiline taastootmine ja seksuaalse vajaduse rahuldamine. Laste sotsialiseerimine sisaldab kasvatamist ja arendamist, ühiskonna väärtuste ja normidega kooskõlla viimist. Majanduslik funktsioon tähendab tegevusi seoses perekonna majandusliku toimetulekuga. Reproduktiivfunktsioon tähendab laste saamist ja selle kaudu ühiskonna füüsilist taastootmist. Seksuaalfunktsioon tähendab sisuliselt täiskasvanud pereliikmete seksuaalkäitumise üle kontrolli hoidmist perekonnas ja seksuaalse vajaduse rahuldamist (Reiss, 1965).

Murdocki üldistustes selgus, et mistahes kultuurides on ka näiteks polügaamsed perekonnad taandatavad algüksusele, see on vanemad ja nende lapsed (tuumperekond). Viidates David Aberle artiklile (1950) leiab Reiss tõenduse, et need neli perekonna ülesannet on tõepoolest ühiskonna toimimise eelduseks. Mitmed uurijad on püüdnud Murdocki käsitlust ümber lükata, tuues näiteid erinevatest elusündmustest. Näiteks seksuaalkäitumine võib laieneda väljapoole tuumperekonda, mitte alati ei õnnestu majanduslike ülesannete täitmine perekonna poolt ja laste kasvatamise funktsiooni võivad üle võtta teised kooslused. Siiski jõuab Reiss järelduseni, et vaatamata erinevatele perekonnaelu väljendustele erinevates kultuurides jäävad Murdocki poolt välja toodud funktsioonid tuumperekonna ülesannetena universaalseteks. Samas viitab Reiss teisele perekonna funktsionalistliku käsitluse suurkujule Talcott Parsonsile, öeldes, et tõepoolest, perekonna universaalsed funktsioonid võivad laieneda sotsiaalelu teistesse sfääridesse.

Hyman Rodman (1965) oma ülevaateartiklis keskendub Talcott Parsons'i perekonnafunktsioonide käsitlusele. Ta võtab aluseks Ameerika muutuva ühiskonna konteksti. Rodman kirjeldab Parsons'i käsitlust perekonnast kui isoleeritud tuumperekonnast. Viidates Parsons'i 1963. aasta publikatsioonile nimetab Rodman perekonna sotsialiseerimisfunktsiooni. Siiski on Parsons läinud ajalukku pigem sugupoolte vahel perefunktsioonide eristamisega. Rääkides perekonna ülesannetest, koonduvad nad Parsons'i järgi instrumentaalseteks

(olmelisteks) ja ekspressiivseteks (tundmustepõhisteks). Parsons seostab isasid instrumentaalsete rollide täitmisega (nt perekonna majanduslik ülalpidamine, pereliikmete distsiplineerimine) ja emasid ekspressiivsete rollide täitmisega (kodusoojuse loomine, koduga seotud tegevuste tegemine – pereliikmete sotsiaalsete ja emotsionaalsete vajaduste rahuldamine). Tuumperekonna esilekerkimist ajaloos laiendatud perekonna kõrvale ja asemele seostab Parsons Rodmani käsitluses tööstusrevolutsiooniga, kus tuumpere tasandil selginesid perekonna seosed laiema ühiskonnaga seoses isade väljaspool kodu tööle asumisega. Lisaks hakkas laiendatud perekond haridussüsteemi ja hoolekande arenguga omi ülesandeid kaotama ning vanavanemate osatähtsust perekonna ülesannete täitmisel kahandama. Kokkuvõttes perekonnas täidetavad ülesanded siiski püsivad, isegi siis, kui ühiskond osa neist osaliselt üle võtab. Laste saamise ja sotsialiseerimise ning pereliikmetele igakülgse toe pakkumise ülesannet ei saa ühiskond täies mahus üle võtta. Murdocki ja Parsonsi käsitlused perekonna funktsioonidest on leidnud laialdast hilisemat kriitikat. Üheltpoolt kritiseeritakse nende tuumperekonna käsitlemise ühekülgset ja teiselt poolt just Parsonsi liiga selget meeste ja naiste rollide, mis on tasapisi jäänud ühiskonna üldisele arengule jalgu, eristamist.

Jennie McIntyre (1981) nimetab funktsionalistlikku lähenemist struktuurfunktsionalistlikuks, mis sisuliselt ei erine eelnevate autorite lähtekohtadest. Ta võtab kokku erinevad perekonnafunktsioonide käsitlused ja jaotab need kolme gruppi:

- 1) perekonna funktsioonid ühiskonna suhtes (laste saamine ja kasvatamine, ühiskonda üldine panustamine, nt töö kaudu);
- 2) funktsioonid peresiseste allsüsteemide suhtes (nt seksuaalfunktsioon vanemate vahel; kasvatus ja hoolitsus laste suhtes);
- 3) perekonnafunktsioonid individuaalsete liikmete suhtes (nt lähedus, turvatunne)

McIntyre (1981).

Philip Barker (2002) toob välja, milliseid funktsioone täitsid perekonnad 1980ndail:

- 1) oma liikmete põhiliste vajaduste rahuldamine;
- 2) reprodutseerimine ja liigi püsivuse tagamine;
- 3) laste kasvatamine ja sotsialiseerimine;

- 4) abielupaari seksuaalse õiguspärase väljendamise tagamine;
- 5) oma liikmetele vastastikuse toetuse pakkumine (Barker, 2002).

Kokkuvõttes kannab perekond ülesandeid nii ühiskonna kui ka oma liikmete suhtes. Selline lähenemine perekonna funktsioonidele on aga liiga üldine. Olles kirjanduse otsingul ja nähes selle üldist nappust antud teema osas, jõudsin Kagadze jt (2007) poolt õpikuks kirjutatud allikani, kust leidsin perekonna funktsioonide detailsema kirjelduse. Ka Kagadze jt (2007) lähtuvad kirjandusallikatest, kuid mõned perekonna funktsioonid tõusevad nende sõnul ühiskonna muutudes rohkem esile, teised säilivad samasugusena kui ühiskonna varasematel arenguastemetel, aga nende täitmise viis on muutunud. Kuna Kagadze jt on detailselt perekonna funktsioone kirjeldanud, siin refereerin neid järgnevalt.

- Soojätkamisfunktsioon - tagab ühiskonna seisukohalt rahvastiku püsivuse ja taastootmise. Majanduslikus mõttes loodetakse sageli, et laps jätkab vanemate elutööd. Tulevikku silmas pidades soovitakse, et laps toetaks nõu ja jõuga vananevaid vanemaid.
- Seksuaalfunktsioon on perekonnal samuti olnud nii traditsioonilises kui ka modernses ühiskonnas, see on taganud abielupaari seksuaalsuse õiguspärase väljendamise. Vastastikune kiindumus, sõprus ja erootiline armastus aitavad hoida paarisuhet, mis omakorda on keskne ja otsustav kogu perekonna emotsionaalse heaolu tagamisel.
- Majanduslik funktsioon on olnud väga kaua üks perekonna loomise põhipõhjusi. Laste sünniga tõusevad nende vajadused vanemate omadest ettepoole ja tark majandamine muutub veelgi olulisemaks. Lisaks kõigile pereliikmeile vajaliku sissetuleku hankimise on perekonna ülesanne mõistlik majandamine, et rahuldada kõigi pereliikmete vajadusi. Siin toovad autorid välja argielu ja hooldustegevuse, mille alla kuuluvad kodutööd, toidu ostmine ja valmistamine, kodu korrashoid, transport, arsti juures käimine jne.
- Sotsialiseerimisfunktsioon on normide, reeglite, oskuste ja tegevusmallide õpetamine lastele. Vanemad õpivad lapsevanem-olemist, lapse mõistmist, murdeealisega toimetulekut, majandamist. Perekond pakub kõigile liikmetele võimaluse õppida lojaalsust ja meeskonnatööd, sõnapidamist ja võimet kokkuleppeid sõlmida ning täita. Vanemaid jälgides

ja matkides, nende heakskiitu ja pahameelt tajudes, omandab laps eluks vajalikud väärtused. Laps valib eeskujuks selle, kes headuse, tugevuse ja tarkusega äratav temas usaldust ja armastust. Kagadze jt (2007) poolt on terapeutiline funktsioon lisatud sotsialiseerimisfunktsiooni juurde – emotsionaalne heaolu perekonnas loob tingimused vastastikuse läheduse ja usalduse väljakujunemiseks. Hoolitsus, lähedus ja üksteise eest hoolitsemine pakub liikmetele vastastikust toetust.

- Hoolitsus – perekonnas saadakse kogemus hoolitsemisest ja hoolitsetud olemisest, pere keskel väljenduvad inimeste nõrgad kohad ja haigused. Abikaasad hoolitsevad vastastikku teineteise eest. Väikelaps sõltub täielikult tema eest hoolitsevatest vanematest ja õpib ka ise märkama, millal saab tema hoolitseja rolli täita.
- Hariv/kultuuriline funktsioon on suunatud iga pereliikme, eriti aga lapse, tunnetushuvi ergutamisele ning teadmiste ja oskuste vahendamisele. Lapsed õpivad vanematega suheldes hindama kirjandust ja valima teleprogrammide, mida vaadata tasub. Eriti hästi suudab harivat funktsiooni tänapäeval täita arvuti – interneti abil leiab igas elueas pereliige teda huvitavat infot. Kuid enam arendab last kodus valitsev suhtumine kultuuri ja kultuuriväärtustesse. Uurimused on näidanud, et murdeealiste huvialad on seotud vanemate väärtushinnangutega.
- Turvalisuse pakkumine. Üks kodu põliseid ülesandeid on varjata inimest välismaailma ohtude eest. Lisaks füüsilisele turvatundele vajab inimene emotsionaalset lähedust. Inimene vajab enda ümber teisi inimesi. Kooselu rõõmude ja murede jagamine pereliikmetega annab inimesele tunde, et ta on tähtis ja mõistetud (Kagadze, Kraav, Kullasepp, 2007).

1.2 Vanavanemad ja lapselapsed

Sedano jt (2020) räägivad vanavanemaks olemisest kui erilisest staatusest ja seisundist. Suhe vanavanemaga on aga lapselapsel muutuv, olenevalt tema vanusest. Viidates Kornhaberile (2012) leiavad autorid, et vanavanemaks saamine ei ole lihtsalt rõõmuvalmistav elusündmus, vaid ka põlvkondade vaheliste suhete ümberkorraldamine (Sedano, Roda, Soto; 2020).

Colarusso (2000) järgi on vanavanemaks saamine toetus elu jätkuvusele järgmises põlvkonnas, kuid ka tõdemus vananemisest ja omaenese elu ümbermõtestamisest. Vanavanemaks olek võimaldab lapselapse kaudu taas vanemapõlve nautida ning annab justkui uue võimaluse parandada oma laste kasvatamisel tehtud vigu (Robinson, 1989, viidanud Sedano jt 2020). Kim jt (2017) on analüüsinud erinevate autorite kaudu vanavanemaks olemise psühholoogilist heaolu juhtudel, kui vanavanemad on lastelaste põhihooldajad. Ülevaatest selgub, et tulenevalt erinevatest taustateguritest võib lapselast hooldava vanavanema psühholoogiline heaolu olla väga erinev, varieerudes madalast kõrgele. Heaolu mõjutavateks teguriteks on näiteks arusaamine, kuivõrd oma tegevusega aidatakse omaenese last (nt võetakse üle lapse hooldusfunktsiooni täitmine). See võib olla ka seotud vanavanema tervise ja vananemise protsessiga, mis võib väljenduda suuremas väsimuses ja lapselapsega tegelemiseks vajamineva energia vähesuses, seega olla heaolu kahandav.

Lähtudes eelnevalt analüüsitud autorite perekonnafunktsioonide käsitlustest leian selgeid paralleele perekonnafunktsioonide ilmnemisega vanavanemate elus siis, kui nad ühel või teisel moel tegelevad lastelastega.

Talcott Parsons on nõus, et pere on sugulussidemetega struktureeritud rühm, millel on vastsündinu eest hoolitsemise ja sotsialiseerimise põhikohustus. Ühiskondlikul tasandil saab sotsialiseerimisfunktsiooni täita ka sugulusvõrgustik (Reiss, 1965: 448).

Ira L. Reiss toob välja, et tundub väärtuslikum rääkida kogu perekonnastruktuuride hulgast ja otsida ühist funktsiooni, mida täidetakse ja mis võib olla inimühiskonnale hädavajalik. Lisaks on paljudes ühiskondades laialt levinud laste kasvatamine mitte bioloogiliste vanemate poolt, vaid ka sõprade ja sugulaste abi on tavaline (Reiss, 1965: 447). Põhjamaades on levinud põlvkondade kaugenemine ja tänapäeval muutunud peremudelite puhul kaasatakse erinevaid inimesi tugivõrgustikku. Kasearu ja Rootalu (2011) uuringu raportis kirjeldatakse, et laste suhteid vanematega mõjutavad perekonna struktuur, omavahelised suhted ja kogu lähedaste võrgustik. Süsteemiteoreetilisest vaatenurgast mõjutavad kõik liikmed perekonna toimimist ja omavahelist suhtlemist (Kasearu ja Rootalu, 2011:8).

Sellest, mis on juhtunud sugulussidemetel põhinevate sotsiaalsete võrgustikega ja millist rolli nad etendavad perekonna toimetulekul oma erinevate funktsioonidega, on Leeni Hansson (2006) välja toonud, et arvamusi on kardinaalselt erinevaid. Ühed peavad tänaste probleemide ainuvõimalikuks lahenduseks traditsioonilise, registreeritud abielul põhineva ja koduse emaga perekonnamudeli taastamist. Teised seevastu leiavad, et perekond oma traditsioonilises vormis on oma aja ära elanud ja lakkab peagi olemast. Kolmandad peavad perekonnas toimuvaid muutusi ühiskonna arenguga kaasas käivaks paratamatuseks, ent muretsevad selle üle, kas ja kuidas perekond oma uutes vormides ning muutunud sotsiaalmajanduslikes tingimustes suudab täita perekonnale traditsiooniliselt kuulunud sotsiaalseid funktsioone. Siit tekib omakorda küsimus, kas tänane perekond suudab üles kasvatada sellise uue põlvkonna, kes on võimeline Eesti kultuuri edasi kandma (Hansson, 2006: 9). Varem on Hansson nentunud, et olenemata sellest, kas tegemist on traditsioonilise kahe vanemaga perekonnaga või üksikvanemaga perekonnaga, perefunktsioonid nagu majanduslik toimetulek, lastele optimaalse kasvukeskkonna tagamine ja laste sotsialiseerimine peab saama perekonna poolt täidetud (Hansson; 2004a).

Millistel aegadel vajavad lapsevanemad vanavanemate toetust? Eestis 2003. aastal läbiviidud küsitlusest selgus, et vanematel ei jää laste jaoks kuigi palju aega oma igapäevaste tegevuste kõrvalt. Alla 18-aastaste laste emadest 41% leidis, et neil on lapse jaoks aega piisavalt. Kõige vähem oli laste jaoks aega üksinda last kasvatavatel vanematel. Isad pühendavad lastele hoopis vähem aega, seda nii meeste endi kui nende abikaasade/ elukaaslaste hinnangul (Hansson, 2006). Siinkohal saab toeks olla lähedaste ring ja tugivõrgustik, sealhulgas vanavanemad. Kui mõni pereliige on puudu, siis teised tugivõrgustiku liikmed püüavad seda kompenseerida.

Iga pereliige on sündinud kindlasse positsiooni ning temalt oodatakse ootustele vastamist ja rollide täitmist ning vähem või rohkem alateadlikult allumist protsessidele, mis põlvkondade vahelisi norme, väärtuste ja käitumiste edasikandumisi ette kirjutavad (Andolfi, 2016: 38). Paraku elu näitab, et väga sageli sellist ranget elusündmuste järgnevust ei toimu.

Kölni ülikooli professor H. C. Alexander Lüderitz toob välja Saksamaa näite, et naiste üha kasvava tööhõive tingimustes on sotsiaalses mõttes muutunud vanavanemate roll tähtsaks

abifunktsiooniks. Ligi 30% alla 15-aastaste laste eest kannavad vähemalt vahetevahel hoolt vanavanemad (Lüderitz, 2005). Zeece (2007) nimetab vanavanemaid *peretarkuse reservuaariks*.

Vanavanemaks saamine on üks elutsükli loomulik osa, pärast nooruspõlve jõutakse täiskasvanuikka, mille üks osa võib olla vanavanemaks olemine. Maurizio Andolfi on välja toonud, et elutsükli eri etappe peetakse universaalseteks ja neid tähistavad teatud olulised sündmused: sünnid ja surmad, liidud ja lahkumineked ning liikmete kaasamised ja väljaarvamised - need kõik on igas perekonnas esinevad normaalsed ja oodatud nähtused. On kuus üleminekuperioodi suhtes:

- 1) päritoluperekonnas eraldumine ja üksik noorem täiskasvanuiga;
- 2) uue paari moodustumine;
- 3) väikeste lastega pere;
- 4) noorukieas lastega pere;
- 5) lastega kodust lahkumine ja vanemate elu ümberkorraldus;
- 6) vanemate hilisem elu: vananemine, lapselapsed ja ühe partneri surm (Andolfi, 2016: 34-35).

Sotsiaalse käitumise, aga ka hoiakute, väärtushinnangute ning eetiliste normide kujundamine toimub perekonnas nii teadliku kasvatusena kui vanemate, teiste perekonnaliikmete ja perekonna tugivõrgustiku otsese eeskujuga kaudu. Läbi sotsialiseerimise funktsiooni perekond mitte üksnes ei kujunda laste sotsiaalseid oskusi, vaid kannab edasi ka rahvuslikke kultuuritraditsioone ning väärtusi (Hansson, 2006: 42).

Vanavanemad, eriti vanaemad, võtavad perekonna funktsiooni üle hetkel, kui tuleb täita tühimik ja asendada puuduvad põlvkonna liikmed. Pered lahutavad pidevalt, peresid parandatakse ja ehitatakse uuesti üles. On aegu, kus see protsess intensiivistub. Selline on uue ajastu mõju. See on jõud, mis taas elustab vanavanemate vajaduse. Kuna eluiga pikeneb, tuleb eeldada, et tulevikus on vanavanemaid rohkem ning nende panusele pere ellujäämisse pööratakse rohkem tähelepanu ja uuritakse seda (Henting, 1946).

Erinevate põlvkondade omavaheline suhtlemine on määrava tähtsusega, kuid kõigil on rollide suhtes ootused. Põlvkond on oluline sotsiaalne kategooria, võimas identiteeditähis, mille abil paigutame ennast ja teisi sotsiaalsesse aega – sotsiaal-ajaloolisse struktuuri (Kalmus, 2014). Eneselegi märkamatuks oleme osa põlvkondade vahelises süsteemis. Vanavanemaks saamine annab sellele veelgi suurema tähenduse ja kindla positsiooni.

Ka Hansson on tõdenud, et on ettearvamatu, kuidas perekond oma uutes vormides ning muutunud sotsiaal-majanduslikes tingimustes ning nn riski-ühiskonnas suudab edaspidi täita perekonnale ajalooliselt kuulunud funktsioone (Hansson, 2004b: 8).

“Eelnevate põlvkondade ajalugu kannab tähendusi ja väärtusi edasi isegi siis, kui me sellele otseselt või teadlikult ei mõtle. See jõuab meieni vanemate ja vanavanemate mälestuste, elusündmuste, sotsiaalsete traditsioonide ja rituaalide kaudu, teavitades meid mineviku suhetest ja suhtemustritest, mis on noorematele põlvkondadele aja jooksul edasi antud (Andolfi, 2016: 41-42).”

1.3 Probleemipüstitus

Lugeses noorte täiskasvanute lapsepõlvemälestusi, milles vanavanemad on olulisele kohale seatud, tekkis minus huvi uurida vanavanematelt lastelaste tähendust nende elus. Lugeses perekonna funktsioonide kohta leidsin, et need võivad väljenduda ka vanavanema ja lapselapse vahelistes suhetes. Kirjandusega tutvudes leidsin üllatusega, et seda teemat on isegi rahvusvaheliselt vähe kajastatud. Ei õnnestunud leida Eestis uurimust, kus oleks käsitletud perekonnafunktsioone seoses vanavanema ja lapselapsega. Uurimuse eesmärgiks on anda ülevaade lastelaste tähendusest vanavanemate elus perekonnafunktsioonide vaates.

Tulenevalt uurimisülesannetest, on uurimisküsimused järgmised

1. Kuidas on lastelaste sünn vanavanemate elu muutnud?
2. Kuidas kirjeldavad vanavanemad lastelaste kohta oma elus?

3. Mida nad räägivad enda rollist vanavanemana lapselaste elus

Töö arutelu osas asetan analüüsitulemused vanavanemate poolt räägitu kohta tuumpere funktsioonide vaatesse, st arutlen perefunktsioonide laienemise üle tuumperelt vanavanemale.

2. UURIMUSE METOODIKA

2.1 Uurimuse metodoloogiline lähtekoht

Eelnevas kirjanduse ülevaates ilmnes, et juba mitu aastakümnet ei ole perefunktsioonide uurimine leidnud laiemat kajastust. Leidsin klassikalised lähenemised ja lisaks mõned hilisemad käsitlused. Lähtudes vanavanema positsioonist lapselaste suhtes leidsin uurimisprobleemi ja eesmärgi silmas pidades järgmised tähenduslikud funktsioonid: majanduslik, sotsialiseerimise, hoolduse, turvalisuse, rekreatiiv-terapeutiline ja hariduslik funktsioon.

Lastelaste koha uurimine vanavanemate elus eeldab vanavanemate kui subjektide isiklike kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste uurimist. Seda võimaldab kvalitatiivne uurimisviis (nt Laherand, 2008). Kvalitatiivse uurimuse tulemused ei ole üldistatavad kogu uuritavale grupile, st käesoleva uurimuse tulemusi ei saa laiendada kogu vanavanemate grupile Eestis. Ka ei saa teha üldistusi tuumperekonnas tavaliseks peetavate ülesannete laienemise kohta vanavanemate põlvkonnale, st kui palju ühe või teise perekonna funktsiooni ilmingut vanavanemate kogemustes ette tuleb. Kuna selline teema käsitlus on meie ühiskonnas uudne, siis leian, et tegemist on žanrilt avastava uurimusega.

2.2 Uurimuses osalejad

Osalejate valimisel seadsin tingimuseks, et nad elavad Eestis ja et neil on vähemalt üks alaealine lapselaps. Et käsitleda suhtlemist võimalikult erinevate tegevuste käigus, otsisin nii linna- kui ka maapiirkonnas elavaid vanavanemaid. Eesmärk oli vestelda vanavanematega, kes elavad tuumperedest eraldi, et analüüsida vanavanemate käsitusi lastelaste kohast nende elus ja uurida vanavanemate poolt räägitud seostatavust perekonnafunktsioonide laienemisega tuumperelt vanavanematele.

Osalejate leidmiseks kasutasin mugavusvalimi meetodit: uuringus osalesid inimesed, keda tundsin. Kui algselt oli plaanis kaasata täiesti võõraid inimesi, siis koroonapiirangud tegid olukorra keerulisemaks. Mõistsin, et saan kasutada neid inimesi, kellega puutun kokku näiteks tööalaselt, sest võõrastega kohtumised ei olnud soovitatavad. Veebivahendusel ei soovinud keegi osalejatest intervjuud anda. Mõistsin ka ise, et telefoni või arvuti teel ei ole inimene nii avatud kui vahetu kontakti puhul. Veebis suhtlemine tundus ka turvalisuse riskina.

Intervjueeritavaid oli seitse, kellest 4 olid naised ja 3 mehed. Nende vanus jääb 44-64 vahele. Kolm vanavanemat elavad maal. Neli elavad linnas, aga omavad ka maakodu või suvilat. Kokku on neil 25 lapselast vanuses 10 kuud kuni 14 aastat. Kaks vanavanemat elavad üksi, üks meessoost ja teine naissoost. Üks vanavanem ei tööta enam ja üks on füüsilisest isikust ettevõtja.

2.3 Andmekogumine

Andmekogumise meetodina kasutasin poolstruktureeritud intervjuu meetodit, mis võimaldab algselt ettevalmistatud intervjuu kava alusel tegelda sarnaste teemadega erinevate intervjueeritavate puhul ning küsida lisaküsimusi alateemadesse süvitsi minekuks ja intervjueeritava käsituste paremaks mõistmiseks. Intervjuu kava on esitatud käesoleva töö lisana. Kvalitatiivse uuringu läbiviija läheb sageli uuringus osalejate koju või töökohale (Laherand, 2008). Kahe osaleja puhul käisin kodus, neli inimest andsid intervjuu töökohal, ühe intervjuu tegin siiski veebi vahendusel (skype).

2.4 Uurimuse käik

Intervjuud viisin läbi 2021. aasta veebruarist aprillini. Esimesena tegin piloot-intervjuu, et välja selgitada, kas küsimused ja intervjuu ülesehitus on sobivad. Pilootintervjuu õnnestus hästi,

olulisi parandusi ei olnud vaja teha. Otsustasin, et küsimused on sobilikud ja jätkasin intervjuude läbiviimist sama kava alusel. Intervjuud kestsid 40-100 minutit.

Enne intervjuude läbiviimist tutvustasin osalejatele uurimuse eesmärki ja selgitasin anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse põhimõtet. Küsisin nõusolekut telefoniga helisalvestuse tegemiseks.

Kontakti saavutamine oli lihtne, kuna kõik intervjuueeritavad olid tuttavad. Esitasin mitmeid lisaküsimusi, sest nii sain parema ülevaate nende seisukohtadest. Loen intervjuusid õnnestunuks, sest osalejad olid abivalmis ja rõõmsad. Intervjuu lõppedes tunnistasid kõik, et ei jäänud enam midagi rääkimata, aga vajadusel võin nendega uuesti ühendust võtta. Kontakti saavutamine oli lihtne, kuna kõik intervjuueeritavad olid tuttavad. Esitasin mitmeid lisaküsimusi, sest nii sain parema ülevaate nende seisukohtadest. Intervjuu ei kahandanud nende subjektiivset heaolu, pigem see kasvas. Lahkusime kokkuleppel, et võin vajadusel nendega uuesti ühendust võtta.

2.5 Analüüsi meetod

Uuriija sõnastab andmete kogumisel uurimuse eesmärgi ja uurimisküsimused, kuid andmetes pööratakse lisaks uurija sõnastatud teemadele tähelepanu ka sellele, mis on uurimuses osalejate jaoks oluline ning mida nad on selle temaga seoses pidanud oluliseks rääkida (Kalmus, Linno, Masso, 2015).

Andmete analüüsimiseks kasutan suunatud sisuanalüüsi, mille eesmärgiks on leida üles andmetes peituvad tähendused ja arusaamad, vanavanemate kogemused suhetes lapselastega klassikaliste perefunktsioonide raamistikus.

Telefoniga salvestatud intervjuud transkribeerisin kohe intervjuu läbiviimise järel. Viimaseid intervjuusid transkribeerides märkisin kohe olulisemad teksti osad värviliselt ära. Kui kõik intervjuud olid salvestatud ja transkribeeritud, alustasin kodeerimisega. Lugesin kõik intervjuud ühekaupa korduvalt läbi, seejärel püüdsin sõnastada kõige olulisemaid mõtteid. Kodeerimise

tulemusena sain väga palju erinevaid mõtteid vanavanemate tegevustest lastelastega. Juhendajaga nõu pidades jagasin intervjuudest kujunenud alateemad viie peateema alla: vanavanemaks saamine kui elumuutus, tegevused lapselastega, muutused ajajoonel, vanavanemaks olemise ressursid ja väljakutsed tänapäeval, ning vanavanemate käsitus suhetest. Antud teemades saan teostada analüüsi seoses uurimisküsimustega ja otsida sarnasusi vanavanemate räägitud kogemustes tuumpere perefunktsioonide täitmiseks.

2.6 Eetilised probleemid ja eneserefleksioon

Kuigi kõik intervjuueeritavad olid mulle tuttavad, tundsin enne iga intervjuud väikest ärevust, kas ma selgitan piisavalt hästi uurimuse eesmärki, kas intervjuueeritavad on avatud ja räägivad mulle oma elust, et saaksin analüüsivat materjali. Samas teadsin, et ei ole olemas õigeid ja valesid vastuseid, vaid väärtuslik ongi see, mida intervjuueeritav räägib, st kuidas tema asjadele vaatab. Pidasin oluliseks, et mõlemad tunneksime end vesteldes vabalt, st mulle oli oluline intervjuueeritava heaolu. Siiski tundsin peale igat intervjuud rahuolu ja võib öelda, et intervjuude läbiviimine õnnestus.

Küsimusi esitades ja kuulates tõmbasin paralleele terapeudi ja ajakirjaniku tööga. Ühest küljest oli vaja teada saada seda, mis mind uurimuse juures huvitab ja teisest küljest mõistsin, et kui intervjuueeritav soovis rääkida millestki, mis tegelikult ei olnud mulle uurimuse jaoks vajalik, pidin olema kuulaja rollis. Mulle mitteolulisest teemast võis intervjuueeritav jõuda teemani, mis mind huvitas. Ühel juhul tekkis ka olukord, kus sain aru, et sellest teemast ei taheta edasi rääkida ja ütlesingi, et me ei pea sellest edasi rääkima. Teema oli intervjuueeritava jaoks liiga isiklik.

Pilootintervjuu aitas mõista, et kui olin saavutanud intervjuueeritavaga kontakti, tunneb ta ennast vabalt ja räägib oma kogemustest seoses lastelastega. Igasugused kõrvalised häirijad olid üldjuhul elimineeritud – ruum privaatne ja telefonid hääletud. Esimest intervjuud transkribeerides sain aru, et toetavad ja täpsustavad küsimused minu poolt ei olnud avatud.

Kodeerimise juures pidin sedasama tõdema. Mind ehmatas teadasaamine, et pilootintervjuus osalenud vanavanemal ei olnud bioloogilised lapsed ja lapselapsed, mille võimalikkusele ma polnud varem mõelnud. Kuid juhendajaga konsulteerides jätsin selle intervjuu analüüsi sisse. Mul on hea meel sellise erandi üle, kuna kaasaja perekondade suundumusi arvestades on palju selliseid vanavanemaid, kes suhtlevad läbi tuumpere arengute (nt kärgpere moodustumine) mittebioloogiliste lastelastega või „omandavad“ lapselapsed isikliku pere arengute kaudu (nt uue elukaaslase või abikaasa lapselapsed).

Mulle kogunes hulgaliselt intervjuude materjali, mida tuli analüüsivalmis struktureerida. Struktureerimine oli minu jaoks keeruline, kuid väga oluline. Printisin kõik kodeeritud ja värviliselt tähistatud tekstiga paberid välja ja laotasin põrandale, et hinnata, millistest temadest oli kõige enam juttu. See oli veidi naljakas vaatepilt.

Pärast esimesi intervjuusid, mil oli osalenud rohkem mehi kui naisi, tundus mulle, et mehed on emotsionaalsemad ja väljendavad tundeid julgemalt. Kuigi nad ei pruugi seda teha igapäevaselt. Kuid nüüd, kui me vanavanemaks olemisest konkreetselt rääkisime, oskasid nad leida väljendeid tunnete kohta ja selle kohta, kuidas pere ja lapselaste tulek neid mõjutas. Ja siis mulle tundus, et naiste jaoks on see lapselaste teema kuidagi loomulikum, nad ei lähe nii emotsionaalseks või siis on vanaisade tähtsus lastelaste elus ühiskonnas laiemalt kuidagi nähtamatuks jäänud. Pärast intervjuusid arutlesin endamisi, kas nad mõtlevad hiljem veel sellele intervjuule ja minu esitatud küsimustele. Näiteks küsimused: „Mida on lapselapsed sulle andnud?“ või „Mida oled sina neile andnud?“ Mulle meeldis, et intervjuueeritavad avasid mulle ennast. Nad olid usaldavad ja rääkisid rahulikult oma isiklikust elust. Nende väärtushinnangud panid mind mõtlema sellele, mida ise väärtustan. Mind huvitasid traditsioonid nende peredes. Tekkis tahtmine sarnaselt kindlustada oma tulevik, nii materiaalselt kui vaimselt olla valmis lapselaste tulekuks tulevikus, et olla neile erineval viisil toeks.

Ühe intervjuu järel oli mul tunne, et vanavanem ei tee kõnes vahet lastel ja lapselastel. Hiljem, teiste intervjuude juures oli sama tähelepanek. Kui on koos mitu põlvkonda, võivad vanavanemad pidada lasteks kõiki järgmistest põlvkondadest: nii oma lapsi kui lapselapsi. Mõni

intervjueeritavate lastest oli peaaegu sama vana kui mõni tema lapselastest. Siis nimetati kõiki lasteks.

Olen teadlik, et intervjueerija mõjutab intervjueeritavat ja see oli alguses minu jaoks harjumatu. Kodeerimisel sain aru, et mitmed küsimused olid kinnised ja valesti esitatud. Minu intervjueeritavate hulgas ei olnud ühtegi täiesti võõrast inimest. Koroonaja ajapiirang sundis mind intervjueeritavaid otsima lähemalt, inimeste seast, kellega nii või teisiti igapäevaselt kokku puutun. Kuigi tänapäeva vanavanemad pole just eakad, sain aru, et telefoni või arvuti teel seda tehes läheb siiski midagi kaotsi.

Olen tänulik selle võimaluse eest. Jõudsin korduvalt mõelda, et uurimuse teema on nii loomulik ja meeldiv, et mul on hea meel, et tänu juhendajale valisin just sellise teema.

3. ANALÜÜS

Peale mitmekordset intervjuude mahakirjutuste lugemist struktureerisin materjali peateemade ja alateemade kaupa. Järgnevalt esitan temaatilise analüüsi käigus selgunud tulemused. Intervjuude kokkuvõttena kujunesid alljärgnevad peateemad:

- vanavanemaks saamine kui elumuutus;
- tegevused lapselastega;
- muutused ajajoonel;
- vanavanemaks olemise ressursid ja väljakutsed tänapäeval;
- vanavanemate käsitus suhetest.

Analüüsis käsitlen nii osalejate poolt kirjeldatud inimesi ja olukordasid, kui ka sündmusi, asetatuna ajateljele. Intervjuude analüüsis kasutan tulemuste illustreerimiseks tsitaate. Sulgudes olevad tähised viitavad intervjuueeritava soole ja vanusele, näiteks (M55) tähistab 55-aastast meest. Tsitaadist väljajäetud lõigud on tähistatud punktidega sulgudes (...). Kandilistes sulgudes [tütar] on toodud autori selgitus tsitaadi paremaks mõistmiseks.

3.1 Vanavanemaks saamine kui elumuutus

Oodatud sündmus. Intervjuude käigus kogutud materjalidest selgus, et vanavanemaks saamine võib olla nii oodatud, kui ka ootamatu sündmus. Osalejate jutust ilmnes, et kui lapsed on juba täisealised ja elavad iseseisvalt, siis ootus vanavanemaks saada kasvab. Vanavanemaks saamise ootust mõjutab elu järjepidevuse kui üldise tava mõistmine. Näiteks põhjendas uurimuses osalenud vanaisa tagasivaateliselt vanavanemaks saamist järgmiselt: *“Ma ütlesin – väga tore, las tuleb, muidugi, et kui vanus oli ju selline ja noh miks mitte.”* (M55) Oli ka vanavanemaid, kes ei olnud vanavanemaks saamiseks valmis, kuna see oli liiga vara mitmel põhjusel: laps oli pereloomeks veel liiga noor, tema haridustee oli alles pooleli ja iseseisvumisega ei olnud ta veel algust teinud. Vanaema selgitas: *“Noh see vanaemaks saamine oli ikka suur ehmatatus, sellepärast*

et (...) [tütar] oli ikkagi nii noor ju. Ja see oli ehmatas, kuna (...) [tütar] ju õppis alles gümnaasiumis, et ta oli ikka noor. Ja no alguses oli küll, ma ütlen see ehmatas oli suur aga noh kui ta olemas oli, siis oli juba tore.” (N64) Sarnaste elusündmuste toimumine ootamatult tähendas seda, et nii laps kui ka lapselaps jäid esialgu elama vanavanemate juurde.

Ootamatu sündmus. Vanavanemaks saamine võib olla ootamatu ka põhjusel, mis seostub tajutud stigmatiseeriva suhtumisega vanusesse ehk ühiskonnas leviva nn *ageismi*¹ tõttu: vanavanemaks saamine tähendab järgmist eluperioodi elus, mida seostatakse vananemisega. Uurimuses osalejatest noorim selgitas, et ühiskonnas on stigmatiseerunud seisukoht, nagu vanaema peaks olema automaatselt vana inimene, aegunud vaadetega ja konservatiivne. Ta sai vanaemaks enne 40-aastaseks saamist. “Väga rõõmus olin. Eks ta oli suur üllatus (...), ma olin väga üllatunud, väga rõõmus, väga ootas seda”. (N44) Leiti, et lapselaste olemasolu on pigem positiivne, sest lapselastega tegeledes tunnevad vanavanemad end pigem nooremana.

Vanavanemaks saamine võib olla väga positiivne seoses suurema ühtsustunde tekkimisega perekonnaüksuse liikmete vahel. Vanavanem, kellel ei ole bioloogilisi lapsi, kirjeldab oma praegust pereelu kui lotovõitu. Olles ise üksiklaps ja tulnud läbi eluraskuste, abiellus ta naisega, kellel olid lapsed, ta on nüüd õnnelik, et on saanud endale suure pere - kolm last ja seitse lapselast. „Et ja nüüd – kuidas teile meeldiks võita kõik see mis mul praegu on: lapsed, lapselapsed, rantšo [maakodu], töökoht (...), mul on üks pilt (...), mina seisan niimoodi taga [näitab käed laiali] see pudinakari ja kõik papad-mammad on mul siin ümber, et see kõik on nüüd minu. Olin üks, nüüd on kõik minu. (...) Ma olen õnnelik selles suhtes (...).“ (M48) Vanavanemad on õnnelikud lapselaste üle ka siis, kui nad ise ei ole bioloogilised lapsevanemad.

Materiaalne valmisolek. Vanavanemaks saamine võib vallandada mõnes mõttes justkui nn „pesapunumise“ taolise käitumise. Vanavanemaks saamise uudist kuuldes hakati mõnes kodus remonti tegema, et laps saaks tulla koos lapselapsega nende juurde elama. Kuid veel enne kui

¹ Ageismi ehk vanustundlikkust on maailma terviseorganisatsioon määratlenud kui vanusega seostatavaid stereotüüpe, eelarvamusi ja diskrimineerimist <https://www.who.int/westernpacific/news/q-a-detail/ageing-ageism>

lapselaps sündis ja remont valmis sai, jõuti siiski ühisele arusaamisele, et noored peavad ikka iseseisvalt elama asuma. Üldiselt ütlesid vanavanemad, et nad ei pidanud oma elus suuri ümberkorraldusi tegema. Küll kavandati elukeskkonna parendamist, selleks et lastelastele mugavamaid tingimusi pakkuda. Näiteks märgiti ära, et majaehitus tuleks kiiresti ära lõpetada, sauna eesruum valmis ehitada, et saaks lapsi ja lapselapsi majutada, trepile on kodus ehitatud käsipuu ja kaevule uus pealne, et lapselastel oleks ohutu. Üks vanaisa plaanib ehitada, teine on juba teinud, lastele õue oma mängumaja. Seega, nn „pesapunumine“ jätkub uutel eesmärkidel ja kvaliteedis.

Vanavanemaks saamine võib tuua kaasa muutusi vanavanemate isiklikus elukorralduses. Olulisemaks saab töösuhte ja -tingimuste ülevaatamine. Soov lapselapsi hoida ja laste perele toeks olla ajendas vanavanemaid koduseks jääma. Seda juhul, kui vanavanem oli juba vanuse poolest pensioneerunud. Selliselt võimaldati lapsel naasta tööelu ja hariduse omandamise juurde ning vanavanem sai olla abiks lapselaste hoidmisel. Siiski ei olnud see ainus pensionile jäämise põhjus, ka töö spetsiifika aitas kaasa tööturult lahkumise otsuse tegemisele. *“(…) nüüd K [tütar] otsustas tööle minna ja läks ka kooli, siis ja ma mõtlesin ka, et ma ei taha enam nii vastutusrikast tööd, otsustasin, et aitan siis K-d [tütar] ja aitan seda last niimoodi hoida (...).” (N64)*

Füüsiline kaugus. Poolte osalejate puhul selgus, et lapselapsed elavad neist vähem kui kümne kilomeetri kaugusel. Need vanaemad on harjunud sellega, et lapselapsed elavad lähedal ja vähemalt korra nädalas kohtuvad. Lapselapsed ei võõrista vanavanemaid ja neid on lihtne jätta vanavanemate hoolde. Kuigi kõik intervjuueeritavad hindasid oma suhteid lapselastega lähedaseks, võib öelda, et just lähestikku elavad põlvkonnad on lähedasemad, mida kinnitab ka see, et lapselapsed jäävad hea meelega vanavanemate juurde. *“(…) mida tihedamini ma nendega olen, seda nagu omaks ma saan või seda turvalisem ma olen neile, nende jaoks.” (N44)* Emotsionaalselt raskemas olukorras on vanavanemad, kelle lapselapsed elavad kaugemal. Eriti keeruline on olukord, kui vanavanem peab kasutama mitmete ümberistumistega ühistransporti, et jõuda lapselasteni. Märgiti, et ei saa spontaanselt otsustada, et sooviks lapselapsi näha ja kohe asuda teele. Ühistranspordiga sõitmine võtab nii kaua aega, et selleks tuleb ikka aega pikalt ette planeerida, pool päeva kulub sinna jõudmiseks ja teine pool tagasi tulemiseks. Uurimuses

osalejate hulka ei sattunud ühtegi vanavanemat, kelle lapselapsed elaksid välismaal. Seega ei ole võimalik nende käsitusi käesolevas analüüsis kajastada.

Tundmused. Intervjueeritavad seostasid vanavanemaks saamist erinevate tundmustega. Valdavalt olid need positiivsed: rõõm, õnnetunne, fantastiline, liigutav, vahva, uhke, väga hea meel, väga tore. Emotsionaalselt oli eriti oluline esimese lapselapse ilmumine: *“Esimest korda, (...) fantastiline oli, oli tõesti fantastiline kui see (...) sündis ja kui teda esimest korda sülle võtsid (...).” (M54)* Vanavanemad kirjeldavad suhteid lapselastega ülivõrdes meeldivana. *“Et jah kui väike inimene tuleb ja usaldab siis noh jah seal nagu ei ole väga palju vastu panna. Ühtegi asja. Ei ole, ei ole, ei ole noh, Tõenäoliselt ei ole.” (M55)* Toodi välja, et kui mõned päevad ei ole laste ja lapselastega suheldud, siis ikka üks vanavanem räägib teisele, et helistame ja küsime kuidas neil läheb. Tunnistatakse, et kuigi ei näidata tihti tundeid välja, siis südames nad ikka igatsevad. Vanaema kirjeldas lapselapsega kohtumist, mis on talle hinge läinud: *“Kuidas ta ootas, et vanaema nüüd tuleb, et ta ei suutnud rääkida ka, et see on nagu mul jäänud jah hästi meelde, et tõesti vaatasid, et laps ootab.” (N64)*

Lapselaste sünnijärjekord. Kõigil intervjueeritavatel on rohkem kui üks lapselaps. Esimese lapselapse sünd on olnud meeldejäävam rohkem kui pooltele. Vanavanemad kirjeldasid seda kui emotsionaalset hetke, mida ei anna teiste tunnetega võrrelda. Teise ja järgmiste lapselaste sünd tundus juba tuttav ega kutsunud esile nii tugevaid emotsioone. Oma laste sünni ja esimese lapselapse sünni vaheline aeg on üldjuhul paarkümmend aastat ja see tunne on vanavanematel ununenud. Toodi välja kui oluline on teadmine, et keegi viib elu edasi, st tunnetatud elu järjepidevus. Tulevased põlvkonnad kannavad edasi kultuuri ja traditsioone, mis on oluline ühiskonna seisukohast. Elukaare kõrgemal astmel olles on oluline rahulolu elatud eluga ja terviklikkuse tunne. Seda terviklikkuse tunnet loob laste ja lapselaste olemasolu ja omavahelised head suhted.

Vanavanemad jagasid kogemust ka selle kohta, mis on teisiti, kui sünnib poiss või tüdruk. Tüdrukust lapselapse sünni olulisus toodi välja just sellega seoses, et esimene oli poiss ja teine oli tüdruk. Mõlemast soost lapselaste sünd on rikastav kogu suguvõsa jaoks. *“(...) aga just (...)*

see esimene lapselaps ja teine [oluline, et oli tütar] (...), et need on nagu rohkem meelde jäänud, kui need esimest korda sülle said.” (M54) Järgnevatel intervjuudes kuulasin tähelepanelikumalt, kas see on oluline kummas soost lapselaps sünnib. Üldiselt arvasid nad, et sugu ei ole oluline. Tähtis on, et laps oleks terve. Vanaisa ütles, et see ei ole kuidagi oluline, ei saa oodata ja loota, sest lapse sugu ei saa muuta. Siis ei ole mõtet tähtsust omistada kas sünnib poiss või tüdruk. “(...) võib-olla talumehel oli sellest midagi, et kui poeg sünnib võtab talu üle. Praegu ei ole sellest ju nagu mitte midagi.” (M55) Vanavanemad olid õnnelikud kõigi lapselaste üle.

3.2 Tegevused lapselastega

Järgnevalt analüüsin vanavanemate ütlusi. Mõne tegevuse korduv väljatoomine on seotud sellega, et ühe tegevuse käigus saavad täidetud erinevad perefunktsioonid. Tegevused, mida vanavanemad koos lapselastega teevad, olid väga erinevad, kuid oli ka selliseid, mis kordusid. Näiteks väikeste lapselaste magama panemise juures märkisid mitmed, et loevad lapselastele raamatuid ette. Raamatutest märgiti ära lastekirjanduses tuntud „Sipsik“ ja „Pipi Pikksukk.“

Aktiivsed tegevused. Pooled intervjuueeritavatest rääkisid, et neil on tunne, et lapselastega peab aktiivselt tegelema ja peab andma neile piisavalt tähelepanu, mida nad vajavad. Teised tõid välja, et lapselapsed on kaasatud vanavanemate argipäeva ja nad teevad koos igapäevaseid toimetusi ning eraldi tegevusi välja ei mõtle. Põhjused, millisel puhul vanavanemad üldse saavad kohtuda lapselastega, on erinevad. Lisaks tähtpäevadel kohtumistele toodi lapselapsi vanavanemate juurde, kui tekkis vajadus hoidja järele. Mõnel juhul toodi lapselapsed, et erinevad põlvkonnad saaksid lihtsalt koos aega veeta ja emotsionaalsed vajadused oleks rahuldatud – lapselapsed saavad piisavalt tähelepanu ja vanavanemad tunnevad end vajalikena. Sotsiaalne tugi mida lähedastelt saadakse on oluline kõigile. Planeeriti ühiseid puhkusi ja väljasõite, et koos olla. Paaril juhul toodi välja ka, et lapselapsed on väljendanud ise soovi, et tahavad minna vanavanemate juurde.

Vanemad vajavad puhkust. Lapsevanemaks saades on lapse vanematel vaja ka lastest puhata ja omavahel kahekesi olla, kasvõi üksnes paarisuhte hoidmise eesmärgil. Vanemad tunnevad, et lastega tuleb tegeleda, kuid tihti ei jaksa nad seda teha. Nad soovivad puhkehetke, et ise stabiliseeruda ja puhata. *“Noh vanemad tahavad ise ka puhata ja kuhugi minna (...) siis nad toovad siia meile hoida siis nii öelda.” (N44)* Mida nooremad on lapselaste vanemad, seda olulisem on neile sotsialiseerimine omavanustega, omavaheline läbikäimine ja ühisüritustel osalemine, kuhu lapsi kaasa ei võeta. Vanavanemad soovivad olla toeks oma lastele lapselaste hoidmisega.

Vanavanemate külastamise vajadus oli siis, kui vanematel oli vaja tööl olla, soov minna kuhugi lasteta või lihtsalt puhata. *“No ikka (...) tuuakse nad mulle nädalavahetusteks. (...) Nädala sees on nad üldiselt õhtul (...) aga nädalavahetusel on nagu öösel.” (N44)* Mõni vanavanem tundis, et lastel on vaja omavahel arutada asju, mis võivad tekitada lapselastele pingeid ja oleks parem, kui lapselapsed oleks sel ajal kodust ära. Vanavanemad leidsid, et nad saavad oma lastele seda võimalust pakkuda. Lapsi mõjutab see kuidas vanemad omavahel suhtlevad ja lahkkelisid lahendavad. *“Ja no sellepärast ma ka võtan juba need lapsed, et nad [ema, isa] saaksid omavahel seal asju klaarida ja teha. (...) et too nad maale, saate kahekesi olla.” (N53)*

Arvati ka, et lapse ema ei tahagi ju väikest last hea meelega ära anda. Seda just siis, kui vanematel on esimene laps, kui laps on veel väga väike ja ema tahab teda ise hoida ja ei anna kontrolli enda käest ära.

Erinevad tegevused lapselaste ja vanavanemate vahel võivad olla tingitud hoidmise vajadusest, sooviga neile midagi õpetada, või lihtsalt meelelahutuslikud. Järgnevalt käsitlen vanavanemate poolt kirjeldatud tegevusi täpsemalt.

3.2.1 Hooldamine ja lapsehoid

Lapselaste ilmumine võis muuta vanavanemate elukorraldust mitmel viisil. Üheks oluliseks aspektiks on vajadus lapselapse hooldusel abiks olla. Kõikides intervjuudes rääkisid inimesed sellest, et nad hoiaksid lapsi hea meelega, kui neid ikka tuuakse neile hoida. Vanavanemad ise arvavad, et nad peaksidki leidma aega lapselaste hoidmiseks ja laste toetamiseks, selleks nad ongi. Kui võimalus on, siis nad võtavad hea meelega lapselapsed enda juurde. *“Vaba hetk on - võtame, käime nendel külas, suvi tuleb, võib-olla lähme koos kuskile sõitma, B [3 aastane] on piisavalt suur juba, et teda kaasa võtta. Kohe nädalas ikka mitu korda, ma tahan, ma tunnen, et ma tahan noh.” (N53)*

Plaanide muutmine. Vanavanemad teevad hea meelega oma plaanid ümber, kui pakutakse võimalust olla koos lapselastega. Ilmnes, et nad on korduvalt muutnud oma esialgseid plaane, et saaks hoida lapselapsi. Neil on oma aeg planeeritud, aga kui lapsed helistavad, et sooviks tuua lapselapsed vanavanemate juurde, teevad nad oma plaanid ümber alati, kui see on võimalik. Nad arvasid, et saavad enda planeeritud tegevusi teha ka mõnel muul ajal. *“(…) siis ma nagu hea meelega hoian neid ja siis ma teen oma plaanid ringi. (...) olen oma plaane ümber teinud küll.” (N44)* Olenevalt lastelaste vanusest hindavad vanavanemad lastelastega koostegutsemist, selleks kaasavad nad lapselapsi oma tegevuskavadesse. Vanavanemad töid ka välja, et nad tunnevad süümeppiinu, kui neile pakutakse lapselapsi hoidmiseks, kuid nad on juba oma plaanid teinud ja ei saa neid muuta. Mida nooremad vanavanemad, seda rohkem neil on oma tegevusi planeeritud.

Kohtumiste sagedus. Vanavanemad, kes elavad lapselastele lähemal, saavad lapselapsi hoida nii õhtuti kui ka nädalavahetustel. Need, kelle elukohtade vahemaad on pikemad, kohtuvad lapselastega üldjuhul enda puhkuse ajal või laste koolivaheaegadel. Üldiselt toodi lapselapsed hoidmiseks vanavanemate koju. Leidus ka vanavanemaid, kes kirjeldasid olukorda, kus nemad läksid lapselapse koju, näiteks kui käidi lasteaias lapselapsel järel. *“(…) kui ta [tütar] vahel ei saanud töö juurest tulema, on ju ja R [väimees] oli vahetustega tööl. Siis võtsin mina auto ja läksin ja tõin ta ära koju. Siis olin seni kuni M [tütar] tuli (...).” (M54)* Lapselapsele meeldis

selline olukord. Vanavanemal oli samuti hea meel, et sai abiks olla ja samas nautis lapselapsega koosolemise aega.

Vanavanemad oskavad hinnata olukorda ja mõistavad laste vajadusi eriti hästi, kui nad on ise sarnases olukorras olnud. Kui vanavanematel ei olnud omal ajal võimalust oma lapsi kellegi hoolde jätta, siis nad teavad kui oluline see toetus on. *“Ütles, et tal [ema] täitsa nutt tuleb peale, et no nad väsivad üksteisest lihtsalt ära. Neil on vaja üksteisest puhkust.” (N53)*

Lapselapsed võivad vajada erineval viisil toetamist, sest neil puudub võime iseseisvalt toime tulla. Lõbus lugu vanaemalt, kes avastas, et lapselapse soki sees on auk. Vanaema rääkis lapselapsele, et ta parandab selle ära. Lapselaps oli väga imestunud, et kas tõesti vanaema oskab ka asju parandada ja siis kiitis, et väga hästi, emal ei olegi aega. *“(…) sul on siin auk ja siis ütles, et jah emmel ei ole üldse aega seda ära punuda [parandada]. (...) aga ma võin ise ära parandada.” (N44)* Lapsed kasutavad sellist sõnavara, mida nad on kuulnud selles keskkonnas, kus kõige rohkem viibivad. Arvan, et vanem ei öelnud, et tal pole aega sokki ära parandada, vaid laps on kuulnud lihtsalt väljendit “aega ei ole” kodus ehk mõnes teises kontekstis.

Igapäevased toimetused. Kui lapselapsed tuuakse pikemaks ajaks hoida, siis tehakse ära kõik igapäevased toimetused, võimalusel ikka lapselastega koos: näiteks tuuakse ajalehed postkastist, käiakse poes, küpsetatakse leiba jms. *“Jah, siis me majandasime, aias olime, õues olime väga palju, tegime süüa, koristasime, aias möllasime, temal olid enda mänguasjad. (...) õues korjasime oksti (...).” (N53)* Kui lapselapsega tegeletakse tund-paar päevas, keskendutakse põhiliselt temale. Kuid pikematel koosolemisaegadel tuleb vanavanemate sõnul elada lihtsalt oma elu, millesse kaasatakse lapsed. Kui vanavanemad elavad maal, siis igapäevategevustes osalemine on lastele väga õpetlik – nad puutuvad kokku asjade ja olukordadega, mida linnas pole. See on vaheldust toov ja hariv. Mõni vanavanem kinnitas korduvalt, et lapselapse pärast ta plaane ei muuda, teevad kõike koos ja mitte midagi pole enda asjadest seetõttu ka tegemata jäänud. Silmas on peetud just koduseid tegevusi.

Turvalisuse tunne. Vanavanemad võivad aidata olukordi lahendada ja pakkuda lapselapsele turvalisuse tunnet. Üks lapselaps keeldus võimlemispeole minemast, sest võõraste lastega võõras kohas ööbimine tundus tema jaoks hirmutav. Appi tuli vanaema, kes ütles, et nad võivad koos ööbida Tallinnas lapse tädi juures ja vanaema ise viib teda igal hommikul proovi ja õhtul tuleb talle jälle järgi. Siis jäi lapselaps nõusse. Vanavanem oli rahuolev, et sai aidata. Paraku ei õnnestu iga kord sellised plaanid. Vanaema kirjeldas mida ta tundis kui pidi hoidma lapselast ja see ei õnnestunud. Lapselaps ei leppinud vanaemaga, nuttis kogu aeg, sest nad ei olnud just palju eelnevalt koos olnud ja lapselaps võõristas. Vanaema tundis end kurvana. *“(…) üleliigsena tunned ennast. Et sa ei saagi kasulik olla, et sa ei saagi, et sa lähed aitama, oled valmis ja sa ei saa.” (N64)*

Märgiti ka, et lapselapsi pole hoida toodud, et arvatavasti vanemad saavad ise hakkama. Sellise mõtte levitamine võib negatiivselt mõjuda. Kui vanemad seda kuulevad, võivad nad abi paludes tunda end läbikukkununa ja ei julge lapsi vanavanematele viia.

Suurema lapselapse puhul tõi vanavanem välja, et kuna poisil puudub kontakt oma isaga, oleks talle vaja isa eeskuju. Intervjueeritav võtab hea meelega selle rolli ja kirjeldas, et tunneb lähedase sideme tekkimist poisiga, kuigi ta ei ole tema bioloogiline vanavanem. *„H-l (14) tegelt oleks vaja küll siukest isa figuuri. (...) et kui H oleks jah natuke näiteks tihemini siin või siis jah ta võiks täitsa nii mõndagi küsida või noh julgeda minu käest küsida.“ (M48)*

Ei toodud välja olukordi, kus lapselaps oleks olnud haige ja seetõttu palutakse vanavanemate abi. Kaugemal elavate vanavanemate puhul oleks see keeruline. Lähemal elavate vanavanemate puhul peaks ennast töölt vabaks võtma, sest vanavanemad käivad enamuses tööl. Ja kui on valida, kes jääb koju, siis teeb seda üldjuhul lapsevanem ise. Lähedastele on oluline, et lastel ja lapselastel läheks hästi, ikka proovitakse suunata, et lapselastest kasvaks nende sõnul head inimesed.

3.2.2 Õppimine ja areng

Sotsiaalne õppimine. Enamus intervjueeritavatest tõid välja, et tegelevad teadlikult lapselaste puhul nende õpetamisega ja otsivad tegevusi, mis on arendavad. Sotsiaalne õppimine on mugavaim viis teatud oskuste õppimiseks, koostegemiste käigus omandatud oskuste omandamine on loomulik ja tulemuslik. Kõik tegevused, mida kodusteks töödeks nimetatakse annavad lastele kogemuse, miks ja kuidas erinevaid töid teha. Üks vanaisa näitas, kuidas katelt kütta või lõket teha ja lapselapsed tahtsid kohe abis olla ja puid tuua. Kevadel lehtede riisumist ja suvel peenarde rohimist toodi ka välja. Suvel on maamajapidamistes erinevaid tegevusi. „(...) *teeme seal mingeid joonistusi või lauamänge, (...) kastad lilli, koos lähme võtame sealt järvest vett (...) kartultki maal seal võtta või panna või.*“ (N59) Talvepuude tegemist ja riita ladumist, kartulivõttu ja kartulite maha-panemist tehakse maal vanavanemate juures talgute korras. Paar vanaisa tõid välja masinatega põllu harimise ja erinevate sõidukitega sõitmise, mis oli lapselaste jaoks eriti põnev. Lapselapsi on võetud traktoriga sõitma, ATV-ga, murutraktoriga ja isegi kombainiga vilja võtma. Vanaisad on olnud toeks, kui õpitakse sõitma jalgratta või mootorrattaga. Mäng on laste elus oluline arengut juhtiv protsess, seetõttu oli vanavanema sõnutsi lapselaps õhinas, kui talle osteti mängu-aiakäru, et ta sai siis samamoodi tööd teha, nagu täiskasvanud. Samuti tahtsid lapselapsed mängida erinevaid rollimänge, näiteks poodi, kus lapselaps sai olla müüja rollis.

Tulenevalt sellest, kas tegemist on **poisslapse või tüdruklastega**, võivad olla tegevused erinevad. Poisslastel meeldib igasuguseid masinaid vaadata, vanemad ja vanavanemad rõhutavad üldjuhul seda rolli. Lapselapsega käidi linnas vaatamas majade lammutustöid. „*No talle meeldivad muidugi hullult kopad ja nagu ikka poistele – traktorid. (...) Kui nüüd seda lammutati seal (...) kuidas ta tahtis siis seal käia ja vaadata seda kuidas see töö seal käis.*“ (N59) Vanaisa rääkis, kuidas nad käisid lapselapsega kahekesi esinduses uut traktorit valimas. Kui täiskasvanu ei oleks ise elevel ja ei seletaks lapselapsele seda õhinal, ei tekiks ka lapselapsel põnevust. Vanaisa annab edasi enda emotsioone. Lapselaps tunneb ennast olulisena, et saab selliste valikute tegemisel osaleda. See on väikese lapse jaoks tunnustus.

Mõned vanavanemad ootavad, et lapselapsed kiiremini kasvaksid, sest väikeste lastega ei saa teha kõiki tegevusi, mida suurematega. Näiteks tahetakse neile maatöid õpetada, kui neil on selle vastu huvi. Õpetaks näiteks, kuidas tehakse võid ja kohupiima. *“(…) võiks (…)* neile õpetada aga kas nad tahavad õppida (…) *elementaarsed maatöö oskusi. (…)* Selles mõttes, et kust piim tuleb ja kust kartul tuleb ja kust porgand tuleb ja siuksed asjad. (…) *Võib-olla tahab. Äkki tahab. Ma loodan äkki tahab. Ma küll loodan väga, et tahab.” (M55)* Paraku ei ole tänapäeval vanavanematel enam koduloomi peale kasside ja koerte. Toodi küll välja, et lapselapsed on saanud näha tibude kasvamist kanadeks, kuid muud enam mitte. Meenutati ka seda, kuidas nad lapselastega jälgisid koduhoovis posti otsas olevas kurepesas elu, kui noored kured harjutasid lendamist ja vana kurg noka plaginal seda tunnustas.

Kaks vanavanemat (teineteisest sõltumata) meenutasid, kuidas nad käisid lastega Elistvere loomapargis, kus laste jaoks on nii oluline näha metsloomi lähedalt. *“(…) vaatasime loomadega raamatuid, (…)* siis meil tuli idee, et lähme Elistvere loomaparki. (…) *vaatasime päriselt loomi, seal olid kõik jänesed ja oravad ja karud ja ilvesed. Ja siis me käime alati kohvikus (…).*” (N44) Kui loomi ei ole võimalik näha, soovivad lapselapsed, et vanavanemad mängiks ise looma - ka see on põnev ja arendav mõlemale poolele.

Areng koos lapselastega. Analüüsist selgus, et vanavanemad arenevad koos lastelastega. Nad on küll elukogenud, kuid ikka juhtub ka seda, et nemandki kõike veel ei oska. *“Aga ma sain selles suhtes siis olla see vanaema, et vanemal tüdrukul oli vikeldamist vaja. (…)* Õppisin selgeks ja siis ma õpetasin talle ka ära niimoodi.” (N64) *“(…) järgmine päev oli A-l oli see tööõpetus või tähendab kokkamine. (…)* vahepeal ta tegi ise, vahepeal siis aitasin, et vot selline taustajõud siis olin lastel [distantsoõppe ajal].” (N64)

Füüsiline aktiivsus. Vanavanemad soovivad lapselapsi suunata ka spordiga tegelema ja suunavad mõtlema tervislikele eluviisidele. Koos käidi väikestele lastele mõeldud jooksuvõistlustel. Vanavanem mõistis, et vanematel ei ole aega sellistel üritustel osaleda. Aga lapselapse jaoks oli osalemine ja medali saamine oluline. Kõigile on tunnustus oluline, eriti mängueas lastele. *“(…) kui me jooksmas käisime, (…)* talle väga meeldis. Et ta sai selle medali

ja selle tunnustuse ja mingeid auhindu seal ja niimoodi.” (N44) Ka pühapäevased rattamatkad kuuluvad sporditegevuste hulka, kui sellest saab traditsioon, võtab lapselaps edaspidi seda loomuliku harrastusena. Emotsionaalselt toetab veel, kui seda saab teha koos lähedaste inimestega, sest pühapäevastel rattamatkadel käis kolm põlvkonda koos. Ühistest sportlikest tegevustest toodi veel välja: ujumine ja ronimisseinal ronimine, rulapargi külastus, pallimängud, korvivisked, uisutamine ja kelgutamine. Kelgutamas käis kõrgel künkal ka 48-aastane vanaisa ise, sest laste ja lapselastega koos kelgutamist pidas ta lõbusaks tegevuseks. Ka batuudil hüppamine on tervislik tegevus, kuigi seda tegid ainult lapselapsed. “ (...) *siis ta küll tahab, et ma olen seal batuudi juures.*” (N53) Kalapüük tundub mõnusa ajaviitena, kuid lapsele on oluline näha kala, panna sööt konksu otsa, olla järve ääres ja vanavanemad räägivad sinna juurde, kuidas kalad elavad, mida nad söövad ja mis järve põhjas veel on. “*Siis pärast läksime (...) jõelaevaga Emajõe peale sõitma (...) noh jäätis muidugi.*” (M54) Vanavanemad ei toonud eraldi välja kui palju nad lapselastele räägivad oma lugusid ja juhtumisi, mida lastel võib olla huvitav kuulata. Arvan, et tegevuste käigus see nii siiski on.

Ühised puhkused. Vanavanemad ütlesid, et nad püüavad ühendada enda puhkused laste puhkustega, et siis koos minna kuhugi reisile. Jutt oli mööda Eestit reisimisest. Näiteks käidi Hiiumaal: vaadati tuulikuid ja tutvuti ka toimunud ajaloosündmustega. Arendavatest tegevustest toodi välja koos raamatute vaatamine, puslede kokkupanemine, legodega ja lauamängude mängimine, joonistamine. Poisslaste puhul mainiti korduvalt mudelautosid, rallirada ja teisi mänguautodega mängu. Selgus, et vanavanemad õpetasid lapselapsi hindama kirjandust, muusikat ja kunsti. Õpetati laule, luuletusi ja ka liisusalme, mille üle lapselaps oli väga uhke ja õpetas lasteaias seda teistele. Luuletuste õppimine on eriti aktuaalne enne jõule. “(...) [*vanaisa*] õpetab neile laule ja luuletusi ja jõuludeks õpetas mitu luuletust.” (N44) “(...) õpetas kuidas lugeda seda, (...) “kes kulliks jääb [*liisusalm*].” (N44) Nii need pärimused edasi kanduvad. Lapselastega vaadati õhtuti koos telefonist laule ja videoid, lapselaps laulis ja tantsis nende järgi.

3.2.3 Meelelahutus ja ühiselt veedetud vaba aeg

Vanavanemate jaoks on lapselastega koos olemine meelelahutuslik. Lapsed on nii siirad, küsivad küsimusi ja vaatavad asju hoopis teise pilguga. Paar intervjuueeritavat tõid ka välja, et lapselastega on väga lõbus, sest nad on ise nii rõõmsad ja kui nad veel neile juttu räägivad, saavad vanavanemad tihti meeldiva üllatuse osaliseks ja naeravad koos. Mitmed vanavanemad imestasid, et tänapäeva lapsed tunduvad olevat olulisemalt targemad kui nende lapsed omal ajal. Nad ise põhjendasid seda tänapäeval külluslikuma info kättesaadavusega. *“Ta näeb ja loeb ja kuuleb ja vaatab internetist ju kõiki asju. Et see ikka tõenäoliselt paneb neid hoopis teistmoodi rääkima ja mõtlema ja teistmoodi asjadest aru saama ja küsimusi esitama”* (M55) On keeruline piirata infot, mida lapsed omandavad argipäevas. Mõnikümmend aastat tagasi oli lastele suunatud info ainult lasteraamatud ja konkreetsed lastesaated, mida oli oluliselt vähem võrreldes tänapäevaga. Ka arvati, et nn arvamuste paljusus ajab lapselapsed segadusse. Mida rohkematest kohtadest infot tuleb, seda segasemaks läheb maailmapilt laste jaoks.

Mitmel juhul jagati seda, kas usaldatakse oma laste kasvatusmeetodeid või mitte. Paar vanavanemat kinnitasid väga konkreetselt, et lastel peavad olema piirid ja kui lapsevanem ütleb ühte, ei tohi keegi seda kahtluse alla seada, sest see ajab lapse segadusse. Vanavanemad teavad, et on oma lapsi kasvatades juba edasi andnud neile vajalikud väärtused.

Vanavanema roll võib olla erinev. Mõni vanavanem on lõbus kaaslane lapselastele, enda sõnul selline koeruse-tegija ja nad müravad lapselastega. Toodi korduvalt välja, et tuntakse, et ollakse lapselapsele semu. Sellest hoolimata on reeglid paigas ja lapselapsele pole kõik lubatud. *“(…) vahel ühte teist ta ikka küsib aga L [3 aastane] tahab mängida ja möllata ja hullata ja peitust mängida ja (...) hakkab igasuguseid neid avastamisi ja neid küsimusi tulema (...).”* (M54) Inimestel on oma kindel sõnavara tunnete kirjeldamiseks. Mõistsin, et ühe inimese “äge” tähendab ülivõrdes meeldivaid emotsioone, mida teine inimene kirjeldab näiteks “õnnetundena”. Ilmnes ka, et sõnakasutusest ja väljendusstiilist võib oletada, milline roll kellelgi vanavanemana on. Kui enda ja lapselapse suhet kirjeldati sõbrasuhtena, seostus sellega ka noortepärasem väljendusviis.

Vanavanemad kirjeldavad, et lapselastega kohtudes unustavad nad oma mured. Alati on rõõmus ja tore kohtuda. Sel ajal, kui lapselapsed külla tulevad, ei mõtle nad igapäeva-probleemidele. Jällenägemisrõõm on üks meeldivamaid hetki. Vanavanemad tõid välja, et lapselapsed toovad ikka rõõmu majja, on tore kui maja on lapsi täis. Üldjuhul, kui vanavanemad on kodus kahekesi, siis on majas vaikne ja rahulik. Veidi aega sellist olemist nauditakse, kuid siis tunnevad vanavanemad rahutust ja hakkavad lapselaste järele igatsema. Enamus vanavanemaid kirjeldasid, kuidas kohtudes lapselapsed kilkavad ja keksivad neile rõõmsalt vastu. Vanavanemad tunnevad, et nad on oodatud ja neil on samuti hea meel kohtuda. *“(...) kui ikka F [5 aastane] tuleb sul ikka, jookseb, võtab ümbert kinni, siis on ikka väga meeldiv. (...) kui veel lapselaps tuleb, eriti väike inimene, siis see on ju ikka eriti meeldiv.” (M55)* Vanavanemate tuleku üle rõõmustasid lapselapsed ka sellepärast, et nad tõid peaaegu alati midagi head, näiteks maiustusi.

Vaba aja veetmine. Intervjueeritav kirjeldas, kuidas nad olid lapselapsega veekeskuses, mis oli mõlema jaoks suur elamus. Saun, liumägi - ja papa pidi kõiki asju järgi tegema, mida lapselaps soovis. Nad olid seal paar tundi, kuid vanaisale, vist lapselapsele ka, tundus, et see oli päev nende kahe jaoks. Ja kui meeldib lapselapsele, siis on see ainult rõõm vanavanemale. Ujumist toodi välja mitmel korral, kes käis veekeskuses, kes mere ääres ja kes suvel järve ääres. Vanavanematele on meelde jäänud jalutuskäigud linnas, lossimägedes, rabas ja mere ääres. Jalutuskäikudega ühendati ka mänguväljaku külastused, liumäed ja kiikumine. Enamus intervjueeritavatest tõid välja, et kindlasti käivad nad lapselastega kohvikus ja siis võivad lapselapsed tellida kõike, mida soovivad. Sellega mõeldi ka maiustusi ja ebatervislikke jooke, mida vanaemad püüavad piirata. Üks vanavanem tunnistas, et ta annab ka lapselapsele komme, kuigi teab, et kodus seda keelatakse. Vanavanemad tahavad hellitada.

Emotsionaalselt meelde jääv on olnud tantsupidudel esinemine. Kui lapselaps seal esines, siis oli talle oluline, et vanemad ja vanavanemad olid tulnud teda vaatama. Vanavanemad said aru, et see oli tema jaoks tähtis. Oluline on, et lapselaps esineb, kuid tantsupidusid külastatakse koos ka selleks, et tutvustada traditsioone. Koos külastati pärimusmuusikafestivale ja suviseid laatasid. Mitme vanavanema kirjeldusest tuli välja, et kui lapsed ja lapselapsed külla tulevad, siis on see

juba pidupäev. Siis valmistatakse süüa, grillitakse liha, vesteldakse ja tuntakse rõõmu teineteise olemasolust ja koosolemist.

Lapselapse jaoks võib olla põnev elamus ühistranspordiga liiklemine. Üks vanaema jutustas, kuidas ta läheb lapsele järele bussiga, kuigi selleks puudub vajadus. Aga ta teab, et lapselapse jaoks on see seiklus, kui nad koos bussiga tagasi sõidavad. Hoopis teistmoodi kui see, et autoga kohale viiakse.

3.3 Muutused ajajoonel

3.3.1 Suhete muutumine seoses laste vanusega

Seoses lapselaste kasvamisega toimuvad muutused nii ühistes ettevõtmistes, kui ka vanavanema ja lapselaste suhetes. On päris selge, et kui lapselaps on veel väike, siis on primaarseks lapse vanematele osutatav abi lapse hoolduses ja hoiul. Lapse vanemaks saades omandavad üha enam tähtsust ühised tegevused. Vanavanemad tõid välja, et imikueas ja väikelapseas laste puhul tunnevad nad ennast vajalikuna, kui saavad lapsi hoida. Laste kasvades on ka vanavanema jaoks oluline kohtuda nii tihti, et märkaks muutusi lapselapse arengus. *“(...) nüüd oleks võib-olla see aeg kui ta [1 aastane] oleks juba, kui ta meiega juba uuesti tuttavaks saab ja harjub ära (...)”* (M55) Matkimise periood väikelapseas on meeldiv, kuid sunnib ka vanavanemaid oma käitumist ja sõnavara kontrollima. Vanavanemad mõistavad, et seda, mida lapsed räägivad, on nad kodus kuulnud. Samuti räägivad lapselapsed kodus hiljem samade sõnadega, mida on vanavanemad kasutanud. Tihti võib see ka naljakas olla. Mängueas lastega on vanavanematel huvitav koos olla. Sellesse perioodi jääb ka aeg, mille puhul üks vanaisa nimetas oma lapselast „miksi-masinaks“. See on aeg, kus lapsed küsivad kõike ja kõige kohta, tahavad teada ja tahavad ise jutustada lugusid. Lapselapsed saavad teavet vanavanemate mineviku kohta ja edasi antakse perelugusid. Oluliseks muutuvad rollimängud ja koos tegutsemised. Uudishimulikkus on sel perioodil neile loomuline, samuti soov kõigis tegemistes kaasa lüüa.

Ilmnes, et kui samas vanuses lapselapsi on mitu, tegutsevad nad omavahel, isekeskis ja vanavanemad on pigem järelevaatajad. Üks vanaisa kurtis, et siis lapsi ei huvita, kus on vanaisa on või millega ta tegeleb. Lapselapsega lähedase sideme kahanemine võib vanavanemale olla murettekitav. Ta võib hakata tundma oma rolli kahanemist lapselapse elus või lausa sideme katkemist. Vanavanem tõi välja, et kui õigel ajal – kuni kümnenda eluaastani - tegeleda lapselastega, siis ei pruugi lapselaste kasvades side katkeda. Samas ta ei saanud seda väita kogemuste põhjal, sest tema lapselapsed on alles väikesed. Kuid tema püüab selle järgi käituda, et hoida lapselastega püsivat sidet. Lapse arengus on nn tundlik periood, kui laps on tavalisest vastuvõtlikum ja omandab teatud asju kergemini. *“See on praegu just jah siuke aeg kui peaks nendega tegelema just. Kõige huvitavam aeg, varsti tuleb need teismelise ajad ja siis on vanad ja lollid, need ei tea mitte midagi, võib-olla kui seda õigel ajal, enne seda teismelise aega suudad nendega pikalt koos olla ja nad hakkavad sinuga midagi koos tegema, usaldavad, siis võib olla see teismelise aeg ei ole nii keeruline.”* (M55) Vanaisad tõdesid, et tore oleks, kui lapselaps tuleks käe kõrvale ja ütleks, et lähme ragulkat (kada) tegema, paraku on see rong vist läinud. Koolieas olevate laste puhul jääb vanavanematega koosveedetud aeg lühemaks seetõttu, et koolis käimine võtab olulise osa päevast, ka ei ole järelevaatamist enam sedavõrd vaja, kui nooremate laste puhul. Toodi välja, et pead leidma sellise aja, kui neil ei ole koolis üritusi või sõprade sünnipäevi. Kuid selles vanuses lapsi saab iseseisvalt vanavanemate hoolde jätta juba pikemaks ajaks ja siis koolivaheaegadel.

Mõned vanavanemad tõid välja, et juba noorukieas ja varemgi jahenevad nende suhted lapselastega. Arengulises mõttes on see mõisteta, sest selles eas noorte jaoks on olulised sõbrasuhted. Tähtis on kaaslaste heakskiit, toimub mina-identiteedi kujunemine ja püüe iseseisvuda ning vanemate nõudmistest eemalduda. Neile on olulisem omasugustega koos olla ja enam ei taheta vanaema-vanaisa juurde minna. Märgitakse ära, et hakkab tulema selline iga, kus oma sõbrad ja toimetamised on olulisemad, kohtutakse harva või isegi haruharva. Ilmnes, et lapselapsed jäävad vanavanematest kaugemaks ja kontakt kahaneb või kaob. *“No ma ütlen, et need vanemad ju nüüd on ju niimoodi, et kaovad ära, nüüd on neil need sõbrad ja (...) Et omaealised kindlasti on tähtsamad kui mingi vanaema, kindlasti.”* (N64) Kui on traditsioonilised külaskäigud vanavanemate juurde, näiteks tähtpäevade puhul, siis on noorukid veel nõus kaasa

tulema. Kuid iseseisvalt nad ei soovi vanavanemate juurde jääda. Nad ei vaja ka enam nii palju hoolitsust kui nooremad, kuid kui vanavanemate juures ei ole teisi omavanuseid noori või sõpru, soovitakse ikka jääda oma harjumuspärasesse keskkonda. Vanavanemad mõistavad seda, kuid on siiski selle üle kurvad.

3.3.2 Lähedussuhe lapselastega

Vanavanemate ja lapselaste suhteid võib mõjutada lapselaste sünnijärjekord. Pooled vanavanemad tõid välja, et kõige esimesena sündinud lapselapsega tunnevad nad suuremat lähedust. Ühe põhjusena toodi välja, et kõige vanema lapselapsega on ju kõige kauem koos olnud, ajaliselt. *“Aga muidugi jah, ta on kõige vanem, kõige rohkem koos olnud.” (M54)* Kuid teine põhjus oligi esimese lapselapse tähtsus. Esimese lapselase sünni tajutakse eriliselt. Sellega kaasnes vanavanema elus uus periood, saadi vanavanemaks. Vanavanem saavutas oma uue staatuse. Kui lapselapsi on juba rohkem, siis mõned vanavanemad ütlesid, et mitut last ei jaksa korraga hoida, siis käivad lapselapsed kordamööda külas. Lähedus tekibki koosoldud ajaga ja koos soovitakse olla rohkem siis, kui ollakse lähedased. Selles on suur roll vanematel ja nende elukorraldusel. Kõik vanavanemad olid õnnelikud, et nende lapsed ja lapselapsed elavad Eestis. Mõnel vanavanemal elavad lapselapsed küll teises Eesti otsas, kuid nad olid tänulikud, et lapselapsed ei ole välismaal.

3.4 Vanavanemaks olemise ressursid ja väljakutsed tänapäeval

Mõned vanavanemad tõid välja, et tänapäeval on lapselaste hoidmine ja kasvatamine hoopis teistsugune kui varem. Tõdeti, et lapselapsed ei käi enam nii tihti vanavanematel külas, nagu oli traditsiooniliselt varem - just suvistel koolivaheaegadel. Varem oli lastel linnas suvel vähem tegevusi kui maal. Seetõttu viidi lapsed suveks maale vanavanemate juurde. Pikalt maal olles said ka vanavanemate juures tekkida uued sõbrad. Maal oli ruumi lastel vabalt õues tegutseda,

teha tutvust erinevate loomadega, tegutseda metsas või veekogude läheduses. Nüüd elavad paljud vanavanemad ise linnas ja seetõttu ei ole enam vajadust lapselapsi pikemaks ajaks vanavanemate juurde jätta. Enamusel on küll maakodu või suvila lisaks, kuid suvel on paljud lapsed siiski linnas. Eelpooltoodu on ootuspärane arvestades ühiskonnas toimunud muutusi seoses urbaniseerimisega.

Ohud. Vanavanemad tõid välja, et mõnikümmend aastat tagasi lubati lapsi omapead õue, metsa ja ujuma, mis tänapäeval tundub mõeldamatu. Ka pealtnäha ohututes olukordades kardetakse, et midagi võib juhtuda. Vanavanemate nooruspõlves ka ikka võisid kukkuda joostes või jalgrattaga sõites, kuid siis pandi teeleht haavale peale ja noorte tegevused võisid jätkuda. Vanavanemad tõid välja, et kui lapselastega tänapäeval midagi juhtub, siis tundub õnnetus kohe väga suur olevat: „*Jumal hoidku – rattaga käbla, põlv lõhki, tänapäeval oleks ma ei tea tagajalgadel kõik, ma ei tea EMO-d ja kuhu kõik sõidetakse (...).*“ (M48) Ohtude hindamine on varasemast hoopis teistsugune ja tänapäeval ongi täiesti teistsugused olukorrad. Vanavanematel on tihti võrdlus olemas, kuidas oli elu nende laste kasvatamise ajal ja kuidas nüüd. Oli jutuks, kuidas laps läks ärevaks, kui avastas, et lapselapse turvaiste autoga sõitmiseks oli ununenud teise autosse. Vanaisa rääkis, kuidas vanasti sai ka väikeste lastega sõidetud ja oldi üliettevaatlik ja kõik jäid terveks, aga nüüd on turvaistme puudumisel paanika. Paraku nii on, turvanõuded on muutunud ja omal ajal ei osanudki selliste asjade peale mõelda. Siis oli nii inimesi kui ka sõidukeid oluliselt vähem ja kiiruspiirangud suuremad.

3.4.1 Traditsioonid

Traditsiooniliselt on perede ja põlvkondade kokkusaamised seotud tähtpäevadega. Jõuluks tulevad vanavanemate lapsed ja lapselapsed koju. Ilmnes, et üks kodu ongi oluline kooskäimise koht. Saan aru, et ta ei mõelnudki, et nemad vanavanematena on just need, vaid oluline on füüsiliselt suur maakoht, kus praegu on veel olemas vanavanavanemad ja kogu suguvõsa on alati sinna oodatud. “*(...) vaja üleval pidada pere kokku tulemise kohta. Et ega muud mõtet ei olegi siukses kohas [maal] elamisel.*” (M55) Kolmkümmend aastat on käinud kõik põlvkonnad selles

kodus jõule tähistamas. Samuti kõik sünnipäevad. Ei käida ainult selles majas elavate inimeste sünnipäevadel, vaid lapsed ja lapselapsed tulevad maakoju vanavanemate juurde enda sünnipäevaks tähistama. Lisanduvad veel teised tähtpäevad nagu naistepäev, emadepäev ja jaanipäev. Traditsioonilistena märgiti koolivaheajad, tantsupidudel käimine nii esinejana kui pealtvaatajana, lasteaia lõpetamine, koolide lõpetamiste tähistamine, erinevad esinemised mida tullakse perega vaatama. Paari pere puhul oli traditsiooniline laupäeva õhtuti saunas käimine. Siis oli kas ühine õhtusöök või lihtsalt suupisted, aga nad said omavahel vestelda ja rääkida, kuidas kellelgi läinud on. Toodi välja ka, et traditsiooniliselt vaadatakse laupäeva õhtuti koos televisioonist lastele mõeldud pooleteist-tunni pikkuseid animafilme. Paljud animafilmid on südamlikud ja õpetliku sisuga. Laste jaoks on oluline neid koos vaadata vanemate või vanavanematega. Ka animafilmi puhul, kuigi need ongi mõeldud lastele, võib tekkida neil küsimusi ja siis on hea kui keegi kohe saab lapsega oma seisukohta jagada. Selgus, et lapselastega koos veedetud aeg on vanavanema jaoks kvaliteetaeg.

3.4.2 Vanavanem ja tööturg

Pooled vanavanemad tõid välja, kui oluline on see, et nad peavad tööl käima ja ei saa lapselapsi hoida nii tihti, kui tahaks. Nad väljendasid pahameelt kehtiva pensioniseaduse üle. Varem said naised pensionile 55-aastaselt aga nüüd alles 65-aastaselt. Nii mõnigi oleks tahtnud olla juba väljateenitud pensionil, et saaks vabamalt aega planeerida ja ka vanavanema rolli rohkem täita. „(...) vaata kui hea vanasti oli, et naised said 55 pensionile ja oligi, sa saidki tegeleda oma lastelastega ju. Aga praegu ma pean 65 eluaastani tööl käima, siis tavaliselt on ju enda lapselapsed on ju koolilapsed ju, suured juba ju noh, et sellest on jube kahju tegelikult. Et see vanaemade rõõmud on nagu tegelikult, tõmmatakse juba noh väikseks, et sa ei saa nagu nendega nii palju aega veeta.“ (N59) Arvati, et kui saab juba pensionile jääda, siis ei jaksagi enam pisikeste lapselastega toime tulla. Et lapselastega tegelemine on ikka väsitav, selleks peab olema füüsiliselt aktiivne. Nad tõid välja põhjusena ka majanduslikku kindlustatust, miks peab veel tööl käima, et lapsi haridustel toetada. Aga samas on valmisolek olemas, et kui peaks olema vajadus enda vanemaid hooldama jääda, peab üks pereliikmetest koju jääma. Intervjueeritav lootis, et kui

ta juba on koju jäänud, küllap siis lapselapsi tuuakse tihemini. Minu uurimuses osalejatest noorim, kes oli 44-aastane, arvas, et ta ei tahaks veel koju jääda. Kuigi ta ei saa alati lapselaste jaoks olemas olla, kui lapsed seda võimalust pakuvad, sest omad plaanid on ka tehtud. Ta arvas, et lapselapsed on ju ka päeval lasteaias ja samal ajal saab tema tööl olla. Kindlasti ei tahaks ta veel koduseks jääda.

Ajastu märgina tõi intervjueeritav välja, et enam ei elata kolm põlvkonda ühe katuse all. Peamine peretüüp on tuumpere. Tema ise on osa laiendatud perest, kes elab koos oma vanematega. Nad on võtnud otsuse ja vastutuse hoolitseda oma vanemate eest kodus nii kaua kui peab, et vanemad ei peaks minema hooldekodusse.

3.4.3 Digimaailma mõjud

Tänapäeva omapärana tõi mitmed vanavanemad välja digimaailma mõjud lapselapsega suhtlemisel ja läheduse hoidmisel. Intervjueeritavad kirjeldasid kahepoolseid mõjutusi. Esiteks, on nad märganud lapselaste puhul juba varakult nutimaailma sekkumist laste kasvamisest ja arengusse. Kolmeaastase lapse vanavanemad kirjeldasid, kuidas nad õhtul koos vaatavad telefonist erinevaid videoid. Lapse vanemaks saades nutimaailma kasutamine suureneb veelgi. Teiselt poolt võib nutimaailm võtta täiskasvanupoolse järelevaataja rolli üle: vanavanaemad tundsid muret, et lapsevanematel on oma tegemisi nii palju, et leitakse abi digivahenditest, et lapsel oleks mingigi tegevus ja vanem saaks tegelda oma asjadega. „*Kui sul endal [vanematel] on midagi kiirelt teha (...) siis visatakse see [nutiseade] kätte ja siis on rahu majas (...) see siuke jah kergema vastupanu teed minek (...)*“ (N59) Vanavanemad püüavad sellist olukorda teadlikult vältida. Vanavanemad kinnitasid, et mõistavad vanemaid ja püüavad ise koos lapselastega leida teist laadi tegevusi, et ei tekiks seda kiusatust. „*Kui ta (...) tahab telefoni, siis ma mõtlen igasuguseid muid asju välja, et seda vältida. Ma ei kasuta seda mugavust (...)*.” (N44)

Vanavanemaid häiris see, kui lapselapsed tahavad nutiseadmed kaasa võtta ka söögilauda. Sel juhul kehtestavad nad ennast ja kutsuvad lapselapsi korrale. Samas nutimaailmal on ka positiivne

külg. Toodi välja, et arenenud digimaailm aitab keerulisel ajal laste ja lapselastega suhelda. Mõni suhtleb ainult telefoniga, kuid mõned on loonud sotsiaalmeediagrupi, kuhu kuuluvad lapsed ja lapselapsed ja siis vahendatakse selle kaudu infot oma tegemiste kohta. Vanaisa kirjeldas 2020. aasta jõule selliselt, et arvuti ekraanil olid lapsed ja lapselapsed jõuluõhtul virtuaalsel kujul nende kodus. Nad olid küll väga kurvad, kuid samas oli see parem kui üldse mitte kohtuda.

Mida suuremaks lapselapsed kasvavad, seda enam sisustavad nad oma aega nutiseadmete abil. *“(...) nad telefonis ainult istuvadki (...) kui sa midagi ei ütle, ei lase midagi teha, siis nad istuvadki, täpselt samuti on nad oma kodus.” (N64)* Digimaailma ja nutiseadmete ohud on piiratud. Vanavanemad tunnevad puudust sellest, et laps on olemas füüsiliselt, kuid mitte vaimselt, st suhtlemise asemel vanavanemaga suhtleb ta kellegi või millegagi nutimaailmas. *“No näed seda (...) et ikkagi elu läheb natuke juba sinna tuti-pluti [nutiseadmed] suunas, ei ole enam nii, et no seda omavahelist suhtlemist kindlasti jääb vähemaks (...).” (N59)”*

3.4.4 Koroonamõju suhetele

2020. aasta kevadel hakkas Eestis levima Hiinast alguse saanud SARS-COV-2 koroonaviirus (koroonamõju). Terviseorganisatsioon liigitas selle pandeemiaks ja 12. märtsist 2020 kehtestati Eestis eriolukord. Keelatud olid kõik avalikud kogunemised, peatati tavapärane õppetöö ja see viidi üle kaug- ja distantsõppele. Suleti kaubanduskeskused, kinod, muuseumid, keelatud olid etendused, kontserdid ja konverentsid. Toitlustusasutustes oli lubatud vaid toidu kaasamüük. Avalikus kohas võis koos viibida kuni kaks inimest. Eriolukorda pikendati 1. maist veel 17. maini. Kehtisid reisipiirangud ja isolatsiooninõuded nakatunutele ja nakatunutega kokku puutunud lähikontaktsetele. Suvel 2020 olukord veidi leevenes, kuid sügisel see võimendus taas, mis tõi uued piirangud - jätkusid ja karmistusid veelgi 2021. kevadel.

Kuigi suvel öeldi, et piirangud ei kehti perede ja lähedaste suhtes, mõjutas see oluliselt kõiki. Teiste tervise huvides ei kohtutud lähedastega. Mõned intervjuueeritavad, kes elavad lähestikku, ütlesid, et neid pole piiranguid seganud. Suhtlevad pidevalt ja loevad nii laste kui vanavanemate

pere enda lähikontaktseteks. *“Mina ei saa aru, et midagi muutunud oleks. Takistusi meil ei ole, et me kokku saaksime. Ma ütlen ausalt meid ta pole mõjutanud. (...) meie omavahelisi suhteid ei ole küll mõjutanud.”* (N53) Kellel sündis sellel perioodil uus lapselaps, ei saanud vanavanemad teda haiglasse vaatama minna nagu tavaliselt, sest tervishoiuasutustes kehtis külastuskeeld.

Vanavanemad leidsid, et kuna kõik asutused on suletud, jääb vanavanematel rohkem aega lapselastega tegelemiseks ja omavahel olemiseks. Seda juhul, kui kõik on terved. Ilmnes, et mõni ei ole saanud lapselastega koos olla umbes 7 kuud, mis on praegu aastaseks saanud lapse puhul väga määrav ja pikk vahe. Jutustati, kuidas käiakse laste juures harva, viiakse kott kartuleid trepile ja vahetatakse paar sõna, aga tupp ei minda. Aasta aega on kõik sünnipäevad ja eelpool nimetatud tähtpäevad mõnes peres tähistamata. Oodatakse juba väga suure huviga kohtumist laste ja lapselastega. Nüüd olid lähedased (vanaisa vanemad) vaktsineeritud mõlema doosiga koroonaviiruse vastu ja oldi valmis lubama lapsed ja lapselapsed taas enda koju. *“(...) lapselaste kasvamise protsessis kahjuks ei ole saanud veel osaleda [viimasel aastal].”* (M55) Eelkoolialise lapse puhul peeti käesolevat aastat oluliseks ja tunti puudust, et on väga oluline aeg lapse kasvamise juures ja nemad ei ole saanud sellest osa. Nüüd lähebki juba lapselaps kooli ja vanavanema jaoks jääb tema arvates aega vähemaks. Ei ole ühtegi nn head aega, millal teha aastapikkune paus suhtlemises ja pereelus osalemises. Paludes meenutada kohtumisi lapselapsega tunnistati, et ei mäletagi enam, mida lapselaps oskas või kui suur ta oli, kui viimati kohtuti. Olid mälestused ja infokillud, mida olid teiste kaudu kuulnud ja enam ei saanudki aru, mida nad ise tegelikult nägid. Arvati, et vanaemadele on lahusolemise periood veelgi raskem kui vanaisadele. Emadel ja vanaemadel on loomumane hoolitsus ja lähedus, mida nüüd jäi puudu.

Pikk sunnitud lahusolek ühelt poolt ja lapse kiire areng teiselt poolt põhjustas olukorra, kus lapselaps ei saanud piisavalt vanavanematega tuttavaks. Emotsionaalselt oli vanavanemal raske tunnistada, kuidas koroonapiirangutest tingitud pikk lahusolek takistas läheduse teket, mille üheks väljenduseks oli lapselapse võõristus vanavanema suhtes. Vanavanem, kes pidi aitama lapselast hoida, tundis end väga halvasti, kui ta ei saanud last hoida, sest laps võõristas. Toodi välja, et keeruline aeg piiras kohtumisi lapselastega ja nüüd ei oldudki nii lähedased, nagu loodeti. *“(...) koroona paneb ikka päris hea paugu just sellistele väikestele. Et sa, kui sa ei saa*

tihedalt niimoodi käia et.” (N64) Koroonapiirangud muutsid igapäevarutiine ja traditsioone. Vanavanem, kes käis vahel lapselapsel lasteaias vastas, tunnistas kurvvalt, et ei ole saanud seda enam teha. Vanavanemad olid varem kaasatud lapselaste üritustesse ka lasteaia kaudu – emadepäeval ja isadepäeval olid ikka vanavanemad ka oodatud. Mõnes lasteaias tähistati ka vanavanemate päeva. Jõulu- ja kevadpeod lasteaias on sisustatud kontsertidega, mida tulid vaatama ka vanavanemad. Kõik see on jäänud viimase aasta jooksul ära. “(...) Lasteaeda ma ei ole saanud. Et noh nende viiruste pärast (...).” (M54)

Eelmisel kevadel arvati, et kehtestatud piirangutel on positiivne mõju lähisuhetele, sest leitakse rohkem aega pere ja sugulaste jaoks. Ilmselt on nende väljaütlemiste puhul silmas peetud tuumperekonda, kes koos elavad. Käesolevast uurimusest selgus, et elukohal on oluline tähendus: kui elatakse nooremast põlvkonnast eraldi, siis saab tava suhtlemine piirangute tõttu häiritud ning läheduse kasvamise ressurss jääb vaid telefoni ja/või veebisuhtlemise tasandile. Paraku on stress ja depressioon inimeste seas rohkem levinud. *“Emotionaalselt ikka vajaks, lihtsalt ikka tore on ju igati moodi ju. Aga näed aeg on selline. Kogu aeg oleme vajanud tegelikult, see aasta aega aga noh mis teha.” (M55)*

Tuntakse segadust ja **teadmatust tuleviku suhtes** ja see tõstab ärevust. Uurimuse tulemustest lähtub, et vanavanemad veel jaksavad piirangutega toime tulla. Toodi välja, et loodetavasti tuleb käesoleva aasta suvi piirangutevaba ja saab jälle peredega rohkem koosviibimisi ja väljasõite korraldada. *“Me pidime minema kõik koos veel. (...) Aga kõik oleneb sellest kuidas selle viirusega edasi läheb.” (M54)* Aga kui koroonaviiruse levik jätkub ja piirangud mõjutavad meid kõiki, tekitab see ebakindlust. Lähisuhted jahenevad ja turvatunne väheneb. Eelpool oli juttu, kuidas on suhted erinevate lapselaste ja vanavanemate vahel. Kui vanaisa on harjunud, et käib vahest vanemal lapselapsel lasteaias vastas ja üllatab teda ning siis saavad nad koos aega veeta. Nüüd teise lapselapsega ei ole ta saanud seda piirangute tõttu teha. Sellest lihtsast asjast tunneb ta, et juba see mõjutab nende suhteid, et ta ei saa teisele lapselapsele teha selliseid üllatusi, nagu esimesele. Häiritud on vanavanemana kasvamine.

3.5 Vanavanemate käsitus suhetest

Võrdlus laste ja lastelaste kasvatamisel. Laste kasvatamise roll peaks vanavanematel olema täidetud sellega, et nad kasvatasid üles enda lapsed. Kuid ometi on nad valmis abistama, kui nende lastel sünnivad lapsed. Täiskasvanud lapsed ei vaja enam kasvatamist, kuid ka nemad vajavad emotsionaalset tuge ja õpetust. Siis on hea, kui ka neil on vanemad kõrval. Vanavanemad ise võrdlesid aega, millal nad kasvatasid oma lapsi, ajaga, mil nad hoiavad lapselapsi. On oluline, et sind ümbritsevad lähedased inimesed, kelle abile saad loota. Vanavanemaks saamine tundub paratamatu, kui sul on lapsed. Tänapäeval on võimalik ka bioloogiliste lasteta saada vanavanemaks, näiteks kärgrperes. Kui keegi ei soovi vanavanema rolli või vastutust võtta, siis ta katkestab suhtlemise teadlikult või eneselegi teadmata. Kuid järglaste tulekut ja põlvkondade järgnevust ei saa ta takistada.

Vanavanemad on teatud olukordades asendamatud. Neile valmistab suurimat rahulolu, kui nad on saanud lapselapsele rõõmu valmistada. „[...] tahtis hirmsasti endale (...) siuksed pikad, siukste rippuvate mummudega siuksed põlvikud, need ta kandis läbi, katki, see aasta sai uued, oi ta oli õnnelik.“ (M48) Vanavanemad on oma lastele ka majanduslikult toeks ja teevad lapselastele kingitus, mida nad teavad, et laps on soovinud. „Ma nägin, et ta tahab nagu ratast (...) ma teadsin, et kui ma ise olin siukses parajas teismeeas, siis no ilge tahtmine oli ratast saada. (...) ostame korraliku (...) panin siis natuke ekstra veel juurde. H.-l oli hea meel. Siis ma nägin ta silmas siukest mõnusat sädet, et see läks õigesse kohta.“ (M48)

Mis teeb kurvaks? Uurimuses oli ka küsimus, mis teeb vanavanemaid kurvaks seoses lapselastega. Sellele küsimusele vastati, et nad on kurvad, kui lapselaps on kurb või haige. Tihti sellistes olukordades ei saa vanavanem midagi teha ja tunneb abitust. Vanavanemad kirjeldasid ka olukordi, kus vanem pahandab lapsega ja siis on lapselaps kurb. Vanavanemad olid seda meelt, et nemad ei või siis sekkuda. Mõni lapselaps tuleb vahest vanavanema juurest lohutust otsima, kuid üldjuhul mitte. Neid kirjeldusi olukordadest kui ollakse kurb, toodi väga vähe välja. „Ja kui nad haiged on, see teeb ka muidugi kurvaks. (...) Siis teeb kurvaks ja lähed sinna ja näed

seda väikest abitud keha ja siis loid, et nagu hästi kurb.” (N44) Enamasti olid lapselastega seotud sündmused meeldivad ja rõõmurohked. Vanavanemad ei taha kurvastada oma lapselapsi. Kui lapselapse meeleolu sõltub vanavanemast, siis teevad nad endast võimaliku, et lapselaps ei oleks kurb. Lapselapsed muudavad vanavanemate elu. Isegi kui see juhtub ootamatult, on see positiivne ja rõõmus sündmus.

Vastutus. Mitmes intervjuus märgiti, et on mugav, et lapsed on põhiaja oma kodus. Ka vanavanemad vajavad omaette olemise aega, energilistest lastest puhkust ja oma ressurside taastumist. Lapselaste hoidmist võrreldi ajaga kui peres kasvasid oma lapsed. Toodi välja, et lapselaste kasvatamisel tuntakse suuremat vastutust. *“(…) minu arvates see vastutus, et nendega midagi ei juhtuks. (...) Selline vastutuse tunne (...), et midagi ei juhtuks, et sa nagu hoiad neid, et oma lapsi sa niimoodi küll ei hoidnud, et see vastutuse tunne on jah. Minu jaoks suurem.”* (64) Kirjeldati ka, et lapselast suudetakse võtta neutraalsemalt, ei püüta nii väga enda tahtmise järgi kasvatada, võetakse rohkem kui “teist inimest”, mitte last.

3.5.1 Vanavanem lapselapse õpetajana

Lapselapse õpetamine ei ole nii väga seotud otsese õpetamisega, vaid pigem sotsiaalse õppimisega. Vanavanemad kinnitasid, et selles keskkonnas, vanavanemate juures, koos nendega lapselapsed õpivadki. Ühised tegevused, jutuvestmised ja koosveedetud aeg ongi see, mis õpetab. Siia kuuluvad ka talgud ja suuremad tööd, mida ühiselt tehakse, näiteks talvepuude tegemine ja kartulivõtt sügisel. Koosolemine ja õigesti käitumine olidki vanavanemate arvates see, millest noored õpivad.

Eeskujuks olemine. Vanavanemad tõid välja, et nende endi käitumine ongi eeskuju ja õpetus. *„Jah, ega ma nüüd otseselt neid õpetanud ei ole aga võib-olla mis nad on saanud (...), nagu filmis, et ühte ära kardada, tööd ära kardada, et noh midagi elus saavutada, siis tuleb selle jaoks pingutada. (...) Ma olen tegudega rohkem näidanud. Ma väga loodan, et ma olen siukse mulje neile nagu jätnud, vähemalt ma loodan.“* (M48) Õpetatakse seda elutarkust, mida koolis ei

õpetata ja nüüd on vanavanemad ise aru saanud, mis on oluline. Toodi välja, et on õpetatud lapselastele vastutust. Märgiti veel, et enda eest tuleb seista, et elus hakkama saada. Lapselapsi tuleb kasvatada selliselt, et neist kasvaks enesekindlad ja tugevad inimesed. „(...) *noh vanemat last on ju, et sina nüüd hoiad neil silma peal on ju. Nemad õpivad sest midagi, vastutust (...). See on ka omamoodi nagu õpetus või.*“ (M48). Vanavanemad on lapselastele autoriteediks, keda järgida. Oma eeskujuga õpetati lapselastele julgust. Nii nagu teevad vanavanemad ees, tahavad lapselapsed järgi teha. Mõisteti, et lapselastel tuleb ennast ületada ja see pole kerge, kuid vanavanema eeskuju tahetakse järgida. Kellelegi eeskujuks olemine on tunnustus, mida vajavad kõik ja see tõstab enesehinnangut. „*Noh mina tahtsin, julgesin või ei julgend, ma teadsin raudselt ma pean seal ära käima on ju, (...) siis vaatasin H (14) tuleb järgi. (...) tuli, tuli siis kuni tippu välja. Samamoodi oli Kõpu tuletornis (...) tuli ka vapralt sinna järgi.*“ (M48)

Kombed. Enamus intervjuueeritavatest jagas, et nad õpetavad kombeid, ikka teadlikult eeskuju andes või kutsuvad korrale, siis kui märkavad, et lapselaps käitub teisiti, kui nende kodus kombeks. Üheks läbivaks näiteks oli viisakas käitumine söögilauas. Õhtusöök koos perega ühise laua taga on nagu ühine pidepunkt pere ja lähedaste jaoks. Õhtusöögil peaksid osalema kõik, kellel vähegi võimalik, õigel ajal. Samuti ei tegele keegi õhtusöögilauas kõrvaliste tegevustega, nagu näiteks nutitelefoni. Traditsioonide järgimine ja jätkamine on vanavanematele südamelähedane. „*Ja kuidas söögilauas ikka käituda (...). Et kui on ikka söögiaeg, siis me oleme laua ääres ja sööme.*“ (N59) Leidus vanaema, kes ütles, et perenaine on see, kes tegi süüa, kattis laua ja pesi nõud, see on traditsioon, mida tema jätkab ja tahab ka lastele ja lastelastele edasi anda. Stereotüüpidega seotud info liigub edasi põlvkonnalt järgmisele, ikka tegude ja eeskujuga.

Väärtused. Vanavanemad rääkisid, kui oluline on omavaheline austus ja teineteise hoidmine. Peeti oluliseks, et naisi tuleb hoida, poistele õpetada, et tüdruk on tähtsad. Öeldi ka üldiselt, et vanavanemad annavad edasi väärtusi, näiteks selgitavad, et teisi ei tohi lüüa ja vägivald ei ole lahendus. Austus lähedaste vastu, vanemate ja vanavanemate vastu – kui need väärtushinnangud on paigas, on elu kergem. Siis järgitakse neid reegleid ka võõrastega suhtlemisel. Kui sa ei tee liiga teistele, oled ka ise hoitud. Vanavanemad on kasvatanud oma lapsi

selliselt, et loodavad, et laste kaudu kanduvadki nende väärtushinnangud edasi lapselasteni. *“Mingisugused siuksed põhiprintsiibid, et vanematest inimestest tuleb lugu pidada (...) ja vanadel lastakse oma jutud ära rääkida ja (...) kuulatakse üksteist (...).”* (M55) Vanavanem rõhutas, kui olulised on pere ja sugulussuhted, pere on alati kõige tähtsam ja lähemal. Kui ümbritsevast keskkonnast võib tulla raskusi, mida niikuinii tuleb, siis lähedased on need, kes toetavad ja kelle peale saab loota. Seega lähedastega tuleb suhted korras hoida. *“(...) pidage ikka meeles, (...) omad on alati olemas. (...) ainus kelle peale kindel saad olla on ikka omad.”* (M55) Osalejate jaoks oli arusaamatu, kuidas mõned pered saavad elada, olles omavahel tülis või teineteisest nii kaugel, et ei suhtlegi.

Emotsionaalset lähedust vajavad kõik. Kodu on koht, kus saab puhata, vaimselt ja füüsiliselt ennast taastada sellest, mis väljaspool koduseinu pingeid tekitab. Kodus on soe ja hea olla, kus kõik peaksid ennast tundma oodatu ja kaitstuna. Uurimusest ilmneski, et ollakse mures üldise käitumise pärast ühiskonnas. Vanemate seas on hoolimatust oma laste suhtes. Vanemad kritiseerivad lapsi avalikult ja vastupidi. Igasugune kriitika teeb haiget, aga eriti valus on, kui see tuleb lähedase inimese poolt, need haavad jäävad kauaks hinge. *“(...) ei tohi kunagi halvustada, et sa oled saamatu.”* (M54) Vanavanemad tõid välja, et nad on enda arvates piisavalt andnud lastele ja lastelastele edasi teineteisest hoolimise tähtsust. Vanavanemad õpetavad armastust. Mida see täpselt tähendab või milles see väljendub, ei osatudki eraldi välja tuua. *„Armastust. Õpetan ka kui ta seal lollust teeb, pahandust, (...) ega ma siis ei lase kõike teha mida laps tahab.”* (N53) Piiride seadmine on üks armastuse väljenduse viise. Piirid annavad turvatunde. Kui laps teab, millistes piirides ja kuidas ta võib käituda, siis ta jääb terveks. Vanavanemate eesmärk ongi hoida lapselapsi ära igasugustest võimalikest kahjustustest: õpetatakse, et ei tohi kellelegi füüsiliselt haiget teha, ka sõnadega mitte. Õpitakse ka seda, et sõnadeta suhtlemine ehk vaikimine võib valu teha.

Hariv. Vanavanemad püüavad edasi anda nii praktilisi oskusi kui ka üldhariduslikke teadmisi. Teatud vanuses tuleb omandada teadmisi ja oskusi, mis aitavad edasi. Vanavanemad õpetasid lastele tähti ja lugemist. Osteti tähtedega klotsid, mille abil tähti õpetada, raamatuid, et lugema õppimisele kaasa aidata. Koos käidi raamatukogust raamatuid laenutamas, mis on mitmeti

hariv tegevus. Lisaks raamatute lugemisele näitab raamatukogu külastus millised võimalused on raamatute hankimiseks olemas, kui palju raamatuid võib raamatukogus olla ja tekivad arutelud erinevate huvide ja valdkondade üle. *“(...) hästi palju räägime selles mõttes, et teadusest, lihtsast teadusest, loomadest, kus nad elavad, kust need asjad tekivad.” (N44)* Avalikes kohtades käimine õpetab olukordades toimetulemist ja viisakat käitumist.

Kõige suurem valdkond, mida vanavanemad peavad lapselastele seletama, on **keskkond**, mis meid ümbritseb - kust asjad tulevad, miks ja kuidas käituda, kõik mis on inimesele vajalik teada ja mida ta õpib elu käigus. Keeruliseks kujunes olukord, kui lapselaps nägi televiisorist tsunamit ja küsis, mis see on. Kui kaugel asub Jaapan, kus oli tsunami, mida televiisoris nähti? Appi tuli võtta nii maakaart, gloobus kui ka internet, et seletada, kui kaugel on praegu lapse ema ja kui kaugel on Jaapan - see oli vanavanematele väljakutse.

Vanavanemad õpetavad lapselastele igapäevatoiminguid, alustades hammaste pesemisest ja riidesse panemisest kuni endale toidu valmistamiseni. *“(...) hambaid tuleb pesta, kuidas käituda ja no selliseid kombeid siis. Kombeid ja (...) oleme põhjalikult seletanud mingeid asju näiteks, et miks ei tohi teha nii või miks ei tohi naa või.” (N44)* Vanavanemad püüavad aega sisustada, mis neile on antud koos lapselapsega veetmiseks. Samas soovivadki nad panustada lapselaste kasvatuse ja õpetamise teadlikult. Koos lapselastega tehti pigem rohkem kui vähem tegevusi, mida igapäevaselt.

3.5.2 Lapselapse mõju vanavanematele

Rõõm lapselastest. Vanavanemate jaoks on oluline, kui lapselastel läheb hästi ja nad teevad iga kord tuju heaks, kui kohtuvad. Kui teatud aeg ei ole kohtunud, muretsetakse kuidas lastel ja lastelastel läheb. Lapselapsed toovad rõõmu südamesse ja on armsad ja toredad nende jaoks. Lapselapsed on õpetanud vanavanemaid rõõmu märkama. Uuringust ilmnis, et lapselaste teistsugune arusaam elust on vanavanemate jaoks värskendav ja vajalik. *“Et lapsed mõtleavad nii raamidest välja ja nii nagu huvitavalt (...) mingit asja saab teha ka teistmoodi. Et jah, nad on*

nagu hästi loovad.” (N44) Vanavanemaid rõõmustas lapselaste siirus ja see, kuidas nad kõike ausalt räägivad. Vanavanemad arvasid, et elu ongi liiga tõsine: täiskasvanud mõtlevad ainult probleemidest, aga lapselapsed tasakaalustavad seda ja teevad elu vähegi rõõmsamaks.

Põlvkondade kestvus. Oluline, mille enamus vanavanemad välja tõid, on see, et tänu lapselastele nad näevad, et elu läheb edasi. Mis mõte sellel elul siis veel üldse on, kui mitte jätkuda. Vanavanematele on oluline põlvkondlik järjepidevus. *“Ikka tahad ju, et keegi tuleb peale sind ka ju.”* (M55) Vanavanemad jäävad rahulikumaks, kui nad teavad, et neil on lapselapsed olemas. Tundub, nagu nad mõtleks, et nende elutöö on tehtud. Enne seda nad veel rabelevad tööd teha, kuid lapselaste sünni järel jääb kõik rahulikumaks, kõik loksus paika. Lapsi saadakse ju siis, kui juba ollakse majanduslikult kindlustatud ja üldjuhul õnnelikus suhtes. Vanavanem on rahul, et tema lapsed tulevad hästi toime ja on õnnelikud. *“(…) mis selle elu mõte siis üldse lõppude lõpuks on ju. Pole ju mingit muud mõtet. Et me edasi kestaksime.”* (M55)

Arvati ka, et lapselapsed pole veel midagi õpetanud on. Arvan, et sellele küsimusele vastuse leidmine vajabki pikemat järelemõtlemist. See kirjeldab vanavanemaks kasvamise protsessi. Toodi ka välja, et koos lapselastega pidevalt õpitaksegi - õpitakse nägema elu teise pilguga. Vanavanemad märkisid, et võtavad nüüd ise elu rahulikumalt, selle mõttega, et nad soovivad kauem elada ja näeks kuidas lapselapsed kasvavad ja mis neist saab. Nende sõnul tuleb leida tegevused ja töö, mis ei ole pingeline, sest tervis halveneb just närvipinge ja ülekoormuse tõttu ning võib juhtuda, et süda ei pea sellele vastu. Aga saab ka teisiti, stressivabalt. *“(…) see ongi ainus mõte, et siis natuke nagu mõtled jah kuidagi kaugemale, et sa kauem kestaks ja näeks kuidas nad [lapselapsed] suureks kasvavad ja nii edasi.”* (M55) Lapselapsed on nüüd elus kõige tähtsamad ja annavad elule sisu. *“On kelle nimel elada. Noh tahaks ikka näha kui ta suureks kasvab ja kes tast saab ja mis tast tuleb. (...) nüüd ma oskan nagu jälgida teda rohkem.”* (N53) *“Aga, et nad olemas on, on tore. Et nad arenevad, et ma tähtis olen, see on tore, võib-olla annab elule mõtte veel.”* (M54)

Vanavanemate areng. Toodi välja, et lapselapsed rikastavad elu ja kindlasti muudavad vanavanemaid endid paremaks. Nad võrdlesid ennast vanemana ja vanavanemana, ning leidsid,

et nüüd teevad nad palju asju teistmoodi, mõtlevad rohkem sellele, mida nad lapselastega koos teevad aga samas võtavad ka kergemalt. Toodi välja, et lapselaste hoidmise juures on oluline, et lapselapsed saab oma vanematele tagasi viia, et nad ei ole kogu aeg koos vanavanematega. See vahepealne lahusoldud aeg paneb mõtlema, mida ja kuidas koos teha, ja tekib igatsus. Kui oma lastega olid nad päevad läbi koos, tekkis kergesti ärritumine ja ei jõudnud nendega nii palju tegeleda, kui oleks võinud. Seda, et oleks võinud enamat, mõtlesid nad nüüd vanavanematena. *“Võib-olla ma nüüd olen targem, ma olen küpsem. Võtan asju teistmoodi, kui siis kui mul oma lapsed olid. Nüüd ma võib-olla mõtlen natuke teistmoodi, võtan asju natuke äkki kergemalt.”* (N53)

Suhte hoidmine. Uuringust ilmnes ka, et vanavanemad tegelikult püüavadki olla lastele meelepärased. Tahetakse hoida häid suhteid kõigi osapoolte vahel. Ja vanavanemad tahavad, et lapselaps tuleks ikka nende juurde, seega püüavad nad käituda nii, et lapselastel oleks nende juures hea. *“Ma nagu pigem mõtlen, et teen kõik, et oleks selline meeldiv nende jaoks, et tegelikult ma peaks olema võib-olla isegi natukene karmim aga võib-olla nagu kardadki natuke seda, et nad nagu ei taha sind või.”* (N44) See võib ka olla põhjus, miks öeldakse, et vanavanemad hellitavad lapsed ära. On hea tunne olla see inimene, kelle juurde tahetakse alati rõõmsal meelel tulla. Puhkus, mida vanavanemad saavad lapselastest, paneb nad soodsamasse seisuga kui lapsevanemad. *“Katsume elada niimoodi, et nad tahavad su juurde tulla ja sul on hea nendega koos olla ja rohkem muud teha ei olegi.”* (M55)

Ühestki intervjuust ei tulnud välja negatiivsust seoses lapselastega, ikka nähti ainult positiivset. Asjaolu, et vanavanemad ei jaksaks enda sõnul lapselapsi päevast-päeva hoida, ei muuda lapselaste tähtsust vanavanemate jaoks väiksemaks. *“Ma arvan, et nad teevad meid ka kuidagi paremateks.”* (N44)

4. ARUTELU

Uurimuse eesmärk on uurida vanavanemate kogemusi suhetes lapselastega klassikaliste perefunktsioonide raamistikus. Mind huvitas perekonnafunktsioonide laienemine tuumperelt vanavanematele, st milliseid vanavanemate poolt omistatud tähendusi lastelaste kohta saab seostada tuumperekonna ülesannete täitmisega. Eesmärgi saavutamiseks püstitasin kolm uurimisküsimust: kuidas on lastelaste sünn vanavanemate elu muutnud; kuidas kirjeldavad vanavanemad lastelaste kohta oma elus; mida nad räägivad enda rollist vanavanemana lapselaste elus?

Perefunktsioone oli keeruline struktureerida ja nende täitmist või laienemist hinnata. Ühe tegevuse käigus täideti sisuliselt mitmeid funktsioone. Õpetamise ja sotsialiseerimise käigus olid lapselapsed ka hooldatud, seega oli täidetud ka hooldusfunktsioon. Hooldustegevuse käigus pakkus vanavanem lapselapsele turvatunnet ja nii oli täidetud ka majanduslik funktsioon. Lapselastega koos aega veetes said täidetud nii hooldus-, sotsialiseerimis-, kui ka rekreatiivne funktsioon. Leian, et perefunktsioonid on omavahel tihedalt põimunud ja ühe funktsiooni täitmisega täideti ka mitmed teisi funktsioone. Eesmärk oli teada saada perekonnafunktsioonide laienemisest tuumperest vanavanematele. Vanavanemate käsituste kaudu uurisin mida ja kuidas nad räägivad vanavanemaks saamisest ja olemisest, sealhulgas muutustest ja väljakutsetest tänapäeval ning pandeemia mõjutustest. Kokkuvõttes arutlen järgnevalt kahel suunal: (1) kuidas vanavanemad täidavad tuumpere ülesandeid (perefunktsiooni põlvkondlik laienemine vanemasse põlvkonda) ja (2) milliseid perefunktsioone täidavad lapselapsed vanavanemate suhtes (perefunktsiooni täitmine pereliikmete vahel).

4.1 Vanavanemad täidavad ülesandeid lapselaste suhtes

Vanavanemad täitsid lapselaste suhtes erinevaid tuumperekonnale sarnaseid ülesandeid. Vanavanemad osalesid lapselaste hooldamisel, hoidsid neid võimalusel tööpäeva õhtuti,

nädalavahetustel, koolivaheaegadel ja muul vabal ajal. Vanavanemad tagasid turvatunde: kui vanematel ei olnud lapselapsi kellegi hoolde jätta, siis kaasati vanavanemaid nagu eeldas Henting (1946) ehk siis perekonnafunktsiooni sai vanavanem teatud ajaperioodiks üle võtta. Vanavanemad olid valmis jätma võimalusel palgatöö kõrvale ja pühenduma lapselaste hoidmisele.

Lapselastega koos olles täitsid vanavanemad sotsialiseerimisfunktsiooni suurel määral erinevate tegevuste käigus. Kui lapselapsed osalesid vanavanemate argipäevatoimetustes, lihvisid nad näiteks oskusi seoses enesehügieeniga (nt hambapesu), oskust enda eest hoolitseda ja oma tervist kaitsta.

Majapidamistöodes osalemine tagas kultuuritraditsioonide edasikandumise, millele viitas ka Hansson (2006). Vaadati koos televiisorist uudiseid ja arutleti neil teemadel, nagu töid välja ka Kagadze jt (2007). Ühistes tegevustes jagasid vanavanemad lastelastega kombeid ja väärtusi, millest rääkis ka Reiss (1965). Lapselapsed õppisid teistega arvestamist, abistamist, austust, hoolimist ja hoolitsemist ning arenesid enesekindlus, julgus ja vastutustunne, nii toimus ühiskonna laiemate väärtuste ülekanne vanemalt põlvkonnalt noorimale, järgides põlvkondlikku perspektiivi, millele viitas ka Andolfi (2016). Vanavanemad väärtustasid aega, mida nad veetsid koos lapselastega looduses, väljasõitudel ning kultuuriasutustes ja -sündmustel.

Maavanavanemate juures laienes lapselaste silmaring: maatöid tehes, erinevaid seadmeid ja masinaid kasutades, taimi kasvatades, loomade eest hoolitsedes ja looduses viibides. Vanavanemad võtsid aega lapselastega koos olemiseks ja tundsid, et peavad tegelema arendavate tegevustega. Saime teada, et lapselastele õpetasid vanavanemad kirjutamist, lugemist, kunsti, kirjandust ja geograafiat. Nad toetasid koolitööde tegemisel ja õppimisel.

Nii nagu Kagadze jt (2007) välja töid, tagasid vanavanemad lapselastele arvuti- ja internetikasutamise võimaluse. Vanavanemad osalesid lapselaste hariduse ja huvitegevuse toetusel: viisid lapsi huviringidesse, spordivõistlustele ja käisid neil lasteaia järel. Vanavanemad tundsid, et andsid lapselastele turvatunde nii emotsionaalselt kui ka füüsiliselt. Nad olid valmis

lapselapsi vastu võtma ja pühendama neile oma tähelepanu. Vanavanemate kodud olid soojad, mugavad ja turvalised. Vanavanemaid elavad lapselastest eraldi ja nende peredel on eraldi majapidamised ning sissetulekuallikad. Erinevad majapidamised pakuvad lapselastele võimalusi huvitavateks teist laadi tegevusteks. Talgute korras tehti ühiseid majapidamistöid, põllutöid ja aidati teineteist remondi- või ehitustööde käigus, täideti nii sotsialiseerimis- kui ka majanduslikku funktsioone.

Ajastu omapärana ilmnes uuringust, nagu tõi välja ka Hansson (2004a), et vanavanema ja lapselaste vaheliste suhete olulisteks mõjutajateks on üldine sotsiaalne ja poliitiline olukord. Ülemaailmne pandeemia seoses koroonaviirusega seadis mitmeid piiranguid lapselaste ja vanavanemate vahelisele suhtlemisele. Põlvkondlik läbikäimine vähenes olulisel määral just nende sugulaste vahel, kes elasid geograafiliselt teineteisest kaugemal. Ära jäid ühised sünnipäevad, talgud, õppimised, väljasõidud ja lasteaias vastas käimine. Veebi kaudu jäi kestma ühiste emotsioonide jagamine ja suhtlemine. Kontaktide vähenemist leevendas Eesti elanike väga hea digioskuste tase ja digitaalsete meediavahenditega varustus. Paljud vanavanemad ja lapselapsed said omavahel jätkuvalt suhelda telefoni, sotsiaalmeedia jt digilahenduste kaudu. Vanavanemad muretsesid, kas lapselaste digilembusel on ka negatiivne mõju lapselaste ja vanavanemate suhetele. Nutiseadmed ja televisioon võtavad suure osa noorte vabast ajast. Vanavanemad tundsid puudust omavahelisest silmast-silma suhtlemisest, kokkusaamistest ja kardavad, et see võib kahjustada nende suhteid ja nad kaugenevad teineteisest.

Uuringust ilmnes, vanavanemad on perefunktsioonide laienemisega nõus, kuid kurdavad kõrge pensioneerumise eale. Kohustused ühiskonna ees ehk töötamine ja pensioniea tõstmine on seadnud piirid vanavanemate ja lapselaste koosveedetavale ajale. Toodi välja, et kui saaks varem pensionile, oleks rohkem aega lapselastega koos olla. Samas eluea pikenemine ja tervelt elatud aastad pikendavad vanavanematel võimalust olla koos lapselaste ja ka lapselapselastega.

4.2 Lapselapsed täidavad ülesandeid vanavanemate suhtes

Uurimusest ilmnes, et lapselapsed täidavad tuumperekonna sarnaseid ülesandeid vanavanemate suhtes, näiteks eneseidentiteedi areng vanavanemate jaoks. Nii nagu osutas Andolfi (2016), kogesid ka minu läbiviidud uuringus osalenud inimesed, et vananemine ja vanavanemaks saamine on elutsükli loomulik osa. Lapselapsed on väga tähtsad isikud vanavanemate elus ja tänu neile jõuavad vanavanemad uude elufaasi elukaarel. Uurimuse tulemused näitasid, et vanavanemaks saamine oli mõnede jaoks oodatud, kuid teistele ootamatu sündmus. Täisealiste ja iseseisvalt elavate laste puhul on vanavanemaks saamine asjade loomulik kulg. Selgus, et vanavanemad ei ole teinud oma elus olulisi muudatusi seoses lapselaste tulekuga. Ometi leiavad nad nüüd üha rohkem aega lapselastega koosolemiseks ja lapselapsed on osa nende argipäevast.

Lapselapsed osalevad vanavanema elus terapeutiliselt: vanavanemad tundsid lapselastega seoses kõige rohkem häid ja emotsionaalselt meeldivaid tundeid. Nagu kirjeldas Kagadze jt (2007), on oluline rõõmude jagamine ja inimeste poolt ümbritsetus. Vanavanemad olid rahulolevad, kui nad teadsid, et lastel ja lapselastel läheb hästi. Uuringust ilmnes, et lapselapsed loovad vanavanematele positiivseid emotsionaalseid elamusi, sõltumata sellest, mis põhjustel ja mis keskkonnas kohtutakse.

Lastelastega ettevõetud ühised tegevused pakkusid vanavanematele alati rõõmu ja löid helgeid mälestusi. Lapselaste siiras ja loov lähenemine asjadele värskendas vanavanemate teadmisi ja inspireeris elu nägema teise nurga alt ja päikselisemas valguses. Vanavanemad kasvavad koos lapselastega ja arenevad samuti. Vanavanemate roll lapselastega koos olles ei olnud igakord vanemlik, vaid võis olla ka sõbrasuhe. Vanavanemad unustasid igapäevamured, kui said lapselastega koos aega veeta.

Toodi siiski välja, et pidevalt ei soovita olla lapselaste hooldajad, vaid aeg-ajalt, nii palju kui võimalik või endale sobilik. Nii vanavanemate isiklik elu, töötamine kui ka füüsiline ja vaimne valmisolek peab olema piisav, et lapselapsi aeg-ajalt hoida. Vanavanemad toetavad oma lapsi

peres väärtuste edasiandmisel ega sea nende õigsust kahtluse alla. Vanavanemad rääkisid sellest, kuidas lastelaste hoidmisel tunnevad nad suuremat vastutust kui oma laste kasvatamisel kunagi. Vanavanemate tegevused muutuvad koos lastelaste kasvamisega, millest räägib ka Sedano (2020), st muutuvad on vastavalt ka perefunktsioonide ilmingud vanavanemate suhtlemisel oma lastelastega.

Vanavanemad on uhked oma laste ja lapselaste üle ja arvavad, et lapselapsed muudavad neid paremateks inimesteks. Vanavanemad ei kujutaks ette elu lapselasteta.

KOKKUVÕTE

Magistritöös uurisin lastelaste tähendust vanavanemate elus. Uurimuse eesmärgiks oli anda ülevaade vanavanemate kogemustest suhtlemisel lastelastega, püüdes seostada neid klassikaliste perekonnafunktsioonidega. Eesmärgi saavutamiseks püstitasin kolm uurimisküsimust: kuidas on lastelaste sünd vanavanemate elu muutnud; kuidas kirjeldavad vanavanemad lastelaste kohta oma elus; mida nad räägivad enda rollist vanavanemana lapselaste elus? Uurimisküsimustele vastuste saamiseks viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud vanavanematega.

Uurimuse teoreetilise raamistiku moodustasid funktsionalistlik perekonna käsitlus ja idee funktsioonide laienemisest vanavanematele. Võrreldes klassikaliste perefunktsioonidega ilmnis uurimuses vanavanemaks olemise tähendustes mitmeid sarnasusi. Rõõm koosolemist lapselapsega ja tema eest hoolitsemine meenutavad tuumpere meelelahutusliku ja hooldusfunktsiooni täitmist. Ühiste tegevuste kaudu toimib hariduslik ja sotsialiseeriv funktsioon. Vanavanemate aitamine majapidamistöodes meenutab majandusfunktsiooni täitmist.

Magistritöö uurimusest järeldan, et ollakse valmis vanavanemaks saama ja kohanema uue rolliga, mis on loomulik osa perekonna elutsüklist. Hoolimata perevormide muutumisest, on põhilised perefunktsioonid jäänud samaks, mis aastakümneid tagasi. Vanavanemad täidavad võimalusel mitmeid perefunktsioone solidaarselt tuumpere vanematega. Ühiskonna areng (tehnoloogilised vahendid, muutlik tööturg, uuenenud perevormid) võib vähendada vanavanemate ja lapselaste lähedust. Põlvkondade järjepidevus ja elu edasi kestmine lapselaste kaudu on vanavanemate jaoks oluline. Lapselaste hoidmisel on vanavanematele rekreatiivne/terapeutiline mõju.

Kokkuvõttes on perefunktsioonide põlvkondlikul laienemisel tuumperelt vanavanematele oluline ühiskondlik tähendus, sest nende kaudu toimub vanema põlvkonna oskuste ja teadmiste ning väärtuste ja normide ülekandumine vanemalt põlvkonnalt noorimale. Lapselastega suhtlemine on vanavanematele nii meelelahutuslik kui ka terapeutiline, isiksusena kasvatav ja õpetav.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Andolfi, M. (2016). *Põlvkondadeüleline pereteraapia*, Väike Vanker.
- Barker, P. (2002). *Perekonnapsühhoteraapia alused*, Eesti Pereteraapia Ühing.
- Colarusso, C., A. (2000). Separation-Individuation Phenomena in Adulthood: General Concepts and the Fifth Individuation, *Journal of the American Psychoanalytic Association* 48/4, 23, Kasutatud 12.05.2021, <https://doi.org/10.1177/00030651000480040601>
- Hansson, L. (2004a). Perekonna funktsioonidest, *Sotsiaaltöö* 3, 28-29.
- Hansson, L. (2004b). *Tänane Eesti perekond – funktsioonid ja riskitegurid*, Institute of International Social Studies at TPÜ, Perekonna sotsioloogia osakonna uurimused. Tallinna Ülikooli Kirjastus
- Hansson, L. (2006). *Perekond ja uued sotsiaalsed riskid*, TLÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Henting, Hans. Van (1946). The Sociological Function of the Grandmother, *Social Forces*, Vol 24, No 4, 382-92, Kasutatud 27.04.2021, <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.2307/2572209>
- Kagadze, M., Kraav, I., Kullassepp, K., (2007). *Perekonnaõpetus: inimeseõpetuse õpik gümnaasiumile*. Koolibri.
- Kalmus, V. (2014). Digitaalne põlvkond või meediapõlvkondade digitaliseerumine?, *Sirp* 22.05.2014.
- Kalmus, V., Linno, M., Masso, A., (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs, *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õppebaas*, Kasutatud 02.05.2021, <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kasearu, K., Kutsar, D., (2011). Patterns behind unmarried cohabitation trends in Europe. *European Societies*, 13 (2), 307-325. DOI:10.1080/14616696.2010.493586.
- Kasearu, K., Rootalu, K. (2011) *Lapse väärtus ja põlvkondadevahelised suhted* uuringu lõppraport, Tartu Ülikool, Kasutatud 22.09.2020, <https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/poliitika-analuusid->

[jauuringud/tarkade-otsuste-fondi-noorteadlaste-alameetme/Uuringu%20kokkuv%C3%B5te.pdf](#)

- Kim, H.,-J., Kang, H., Johnson-Motojama, (2017), The psychological well-being of grandparents who provide supplementary grandchild care: a systematic review, *Journal of Family Studies*, Vol 23, 118-141, Kasutatud 12.05.2021, <https://doi.org/10.1080/13229400.2016.1194306>
- Kutsar, D., Tiit, E.-M., (2002). *Elutsüklid individuaalses ajas. D. Kutsar (toim) Elutingimused Eestis viis aastat hiljem*. Norbalt II. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 7-34.
- Kutsar, D., Raid, K. (2019). Kui tavapärastest mõõtmisviisidest ei piisa: Kes on lapse perekond? *Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates*,(48-53). Tallinn: Statistikaamet, Kasutatud 21.05.2021, https://www.stat.ee/sites/default/files/2020-07/Laste_subjektiivne_heaolu_kohalikus_ja_rahvusvahelises_vaates.pdf
- Kutsar. D, (toim) (2013). *Kas mul oli õigus(t)? Lapsepõlvesotsioloogia kursuse lapsepõlvelood*, TÜ: Ühiskonnateaduste Instituut. Käsikiri.
- Kutsar. D, (toim) (2014). *Minu lapsepõlve ettevõtmised, Lapsepõlvesotsioloogia kursuse lapsepõlvelood*, TÜ: Ühiskonnateaduste Instituut. Käsikiri.
- Kutsar. D, (toim) (2015). *Minu lapsepõlve õnn ja õnnetus. Lapsepõlvesotsioloogia kursuse lapsepõlvelood*, TÜ: Ühiskonnateaduste Instituut. Käsikiri.
- Kutsar. D, (toim) (2018). *Minu lapsepõlve mängud, Lapsepõlvesotsioloogia kursuse lapsepõlvelood*, TÜ: Ühiskonnateaduste Instituut. Käsikiri.
- Kutsar. D, (toim) (2019). *Minu lapsepõlve mure ja rõõm, Lapsepõlvesotsioloogia kursuse lapsepõlvelood*, TÜ: Ühiskonnateaduste Instituut. Käsikiri.
- Kutsar. D, (toim) (2020). *Minu lapsepõlve rõõm ja kurbus, Lapsepõlvesotsioloogia kursuse lapsepõlvelood*, TÜ: Ühiskonnateaduste Instituut. Käsikiri.
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk
- Lüderitz, A. (2005). *Perekonna õigus*. Tallinn: Kirjastus Juura
- McIntyre, J. (1981). The structure-functional approach to family study. In: Nye, I.F., Berardo F.M (eds) (1981). *Emerging Conceptual Frameworks in Family Analysis*, 52-77, New York, NY: Praeger Publishers

- Murdock, G. P. (1949). *Social structure*. New York: Free Press
- Rees, G., Savahl, S., Lee, B. J., & Casas, F. (eds.), (2020). *Children's views on their lives and well-being in 35 countries: A report on the Children's Worlds project, 2016-19*. Jerusalem, Israel: Children's Worlds Project (ISCWeB), Kasutatud 30.04.2021, <https://isciweb.org/wp-content/uploads/2020/07/Childrens-Worlds-Comparative-Report-2020.pdf>
- Reiss, I. L. (1965). The Universality of the Family: A Conceptual Analysis, *Journal of Marriage and Family*, Vol 27, No 4, National Council of Family Relations, Kasutatud 28.04.2021, <https://doi.org/10.2307/350182>
- Rodman, H. (1965). Talcott Parsons View of the Changing American Family, *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, Wayne State University Press, Vol 11, No 3, pp 209-227.
- Sarv, M., Kasvandik, L., Mürsoo, A., Olm, A., Raag, L.-L., Tammur, A., (2021). *Lapsed Eesti Ühiskonnas*, Kutsar, D. (toim), Kasutatud 30.04.2021, https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-Eesti-Uhiskonnas_kogumik%202021.pdf
- Sedano, S. T., Roda. P. L., Soto. P. O., (2020). Thinking about Scenarios Grandparenthood. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy* Vol 19, 98-196, Kasutatud 29.04.2021, <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1080/15289168.2019.1699755%20>
- *Statistikaameti kodulehekülge*. (2011). 2011. aasta rahva ja eluruumide loendus, Mõisted, Kasutatud 03.05.2021, https://www.stat.ee/et/statistikaamet/rahvaloendus-2021/2011-aasta-rahva-ja-eluruumide-loendus/moisted#a_leibkond
- Zeece, P. D. (2007). Grandparents and Grand Books, *Early Childhood Education* 35, New York, Kasutatud 28.04.2021, <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1007/s10643-007-0171-x>
- Tiit, E.-M, (2011). Rahvaloendused Eestis. *Akadeemia*, 12 (273) 2011-12, 79-80.

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava

Sissejuhatus; eesmärgi tutvustus; konfidentsiaalsuse kokkuleppe sõlmimine.

Faktide kogumine: vanus; leibkond; elukoht; (linn, maa).

Kui palju ja kui vanad on lapsed ja lapselapsed?

Millal järgmised lapselapsed sündisid?

Intervjuuküsimused:

1. Kuidas on lastelaste sünd vanavanemate elu muutnud?
 - 1.1. Kuidas muutis lapselaste sünd teie elu? (üldiselt; alguses)
 - 1.2. Millised on meeldivaimad hetked mis meenuvad?
 - 1.3. Millised on hetked mis teevad kurvaks?
 - 1.4. Mis on muutunud seoses koroonaga?
2. Milliseid ülesandeid täidavad lapselapselaps vanavanemate elus?
 - 2.1. Millistes olukordades kohtute lapselastega?
 - 2.2. Kui tihti kohtute lapselapsega?
 - 2.3. Millistel aegadel lapselaps vajab teid kõige rohkem?
 - 2.4. Millal vajate teie lapselast?
3. Milliseid ülesandeid täidavad vanavanemad lastelaste suhtes?
 - 3.1. Kirjeldage ühte kohtumist (päeva; nädalavahetust), mille olete veetnud koos lapselapsega.
 - 3.2. Milliseid tegevusi te teete koos?
 - 3.3. Mida teete teie kohtudes ja mida teeb lapselaps? (kuidas käitute?)
4. Millist tähendust omavad lapselapselaps vanavanemate elus?
 - 4.1. Mida te olete enda arvates lapselastele andnud/õpetanud?
 - 4.2. Mida on lapselapselaps teile andnud/õpetanud/muutnud mõtlemises?
 - 4.3. Kas tahate veel rääkida millestki mida ma ei küsinud?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Lemmi Leola,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Lastelaste tähendus vanavanemate elus“, mille juhendaja on Dagmar Kutsar, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Lemmi Leola

(allkirjastatud digitaalselt)

24. mai 2021